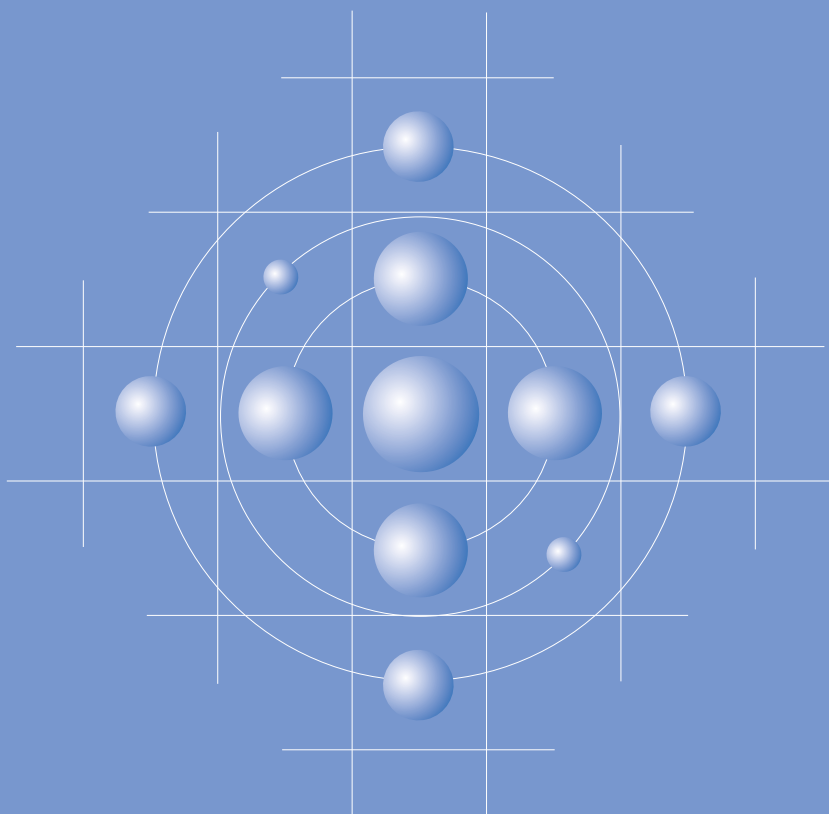

Set alata za
obrazovanje mladih vršnjaka

Standardi za programe edukacije vršnjaka

Objavljivanje ove publikacije omogućeno je doprinosom Populacijskog fonda Ujedinjenih naroda (UNFPA – United Nations Population Fund) i Zajedničkog programa za HIV/AIDS Ujedinjenih naroda (UNAIDS), Unificiranog radnog plana budžeta, uz dodatno finansiranje organizacije Family Health International (FHI)/Youth Net od strane Agencije za međunarodni razvoj SAD (USAID – U.S. Agency for International Development).

Mišljenja izražena u ovom dokumentu nisu obavezno i odraz politika UNFPA, UNAIDS-a, USAID-a ili FHI. Principi i politike svake od UN-ovih agencija su vođeni odgovarajućim odlukama upravnih tijela ovih agencija, a svaka agencija provodi intervencije koje su opisane u ovom dokumentu u skladu sa datim principima i politikama i u okviru obima svog mandata.

UNFPA je međunarodna razvojna agencija koja promovira pravo svake žene, muškarca i djeteta da uživa u zdravom životu i jednakim mogućnostima. UNFPA podržava države u korištenju podataka o stanovništvu za programe i politike namijenjene smanjenju siromaštva i osiguravanju da svaka trudnoća bude željena, svaki porođaj siguran, svaka mlada osoba oslobođena HIV/AIDS-a, te da se prema svakoj djevojci i ženi odnosi sa poštovanjem i dignitetom.

Program Y-PEER (Youth Peer Education Network) od 2001. godine djeluje sa partnerima u državi na izgradnji kapaciteta državnih nevladinih organizacija i vlada, kako bi provodile, nadzirale, pratile i procjenjivale programe edukacije vršnjaka s ciljem prevencije HIV/AIDS-a i unapređenja reproduktivnog zdravlja. Inicijativu Y-PEER predvodi UNFPA u partnerstvu sa FHI/YouthNet, Fondom za djecu Ujedinjenih naroda (UNICEF) i drugima. Y-PEER, koji je pokrenut u 27 država Istočne Evrope i Centralne Azije, sada se širi na druge regione svijeta, uključujući Arapske Države i Afriku.

YouthNet je petogodišnji program koji finansira Agencija za međunarodni razvoj SAD-a (USAID – engl. U.S. Agency for International Development), s ciljem unapređenja reproduktivnog zdravlja i prevencije HIV-a među mladim osobama. Tim YouthNet-a vodi FHI, a on obuhvata CARE USA i RTI International. Ova publikacija je djelimično finansirana putem USAID-ovog Ugovora o saradnji sa FHI za YouthNet, br. GPH-A-00-01-00013-00.

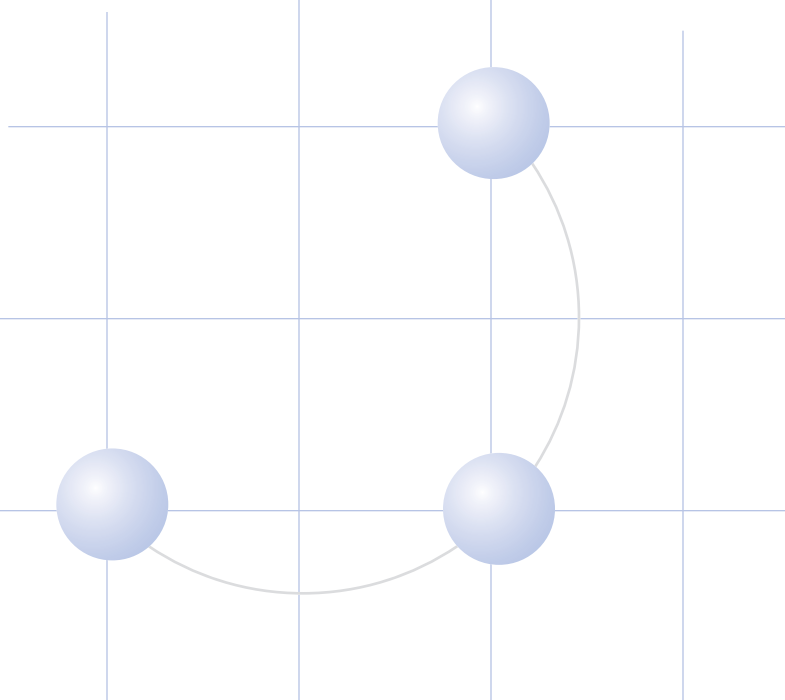
United Nations Population Fund and Youth Peer Education Network (Y-PEER)
220 East 42nd Street, 18th Floor
New York, NY 10017, USA

Family Health International / YouthNet
2101 Wilson Boulevard
Arlington, VA 22201, USA

© 2005, United Nations Population Fund
ISBN br. 0-89714-767-7

Sadržaj

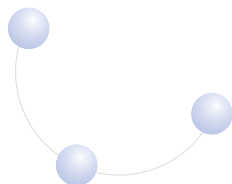
Zahvalnost	4
Dio 1. Uvod i pregled	5
Dio 2. Pregled standarda edukacije vršnjaka	15
Dio 3. Standardi edukacije vršnjaka	25
A. Planiranje	25
B. Regrutiranje i zadržavanje	33
C. Obuka i nadzor	40
D. Upravljanje i nadgledanje	49
E. Praćenje i procjena	57
Dio 4. Etički kod	63
Dodatak 1. Y-PEER: Kratak opis	67
Dodatak 2. Spisak učesnika na konsultacijama u Moskvi	68
Dodatak 3. Spisak resursa za edukaciju vršnjaka, sa objašnjenjima	69

Zahvalnost

Trodnevne konsultacije o standardima u edukaciji vršnjaka održane su od 8. do 10. novembra/studenog 2004. godine u Moskvi, Rusija. Pod vođstvom UNFPA, u saradnji sa FHI/YouthNet, ovaj sastanak okupio je odrasle i mlade praktičare i menadžere mladih uključene u HIV/AIDS edukaciju vršnjaka iz cijele Istočne Evrope i Centralne Azije, kao i stručnjake iz ostalih dijelova svijeta, s ciljem razvoja zajedničkog seta standarda za edukaciju vršnjaka.

Nakon sastanka, Charles Deutsch i njegov tim sa Harvardskog univerziteta izradili su nacrt ovog dokumenta. Ovaj nacrt revidirala je Judy Senderowitz, konsultant za pitanja reproduktivnog zdravlja mladih i HIV-a, u saradnji sa Hally Mahler iz FHI/YouthNet. U osnovni tim za reviziju bili su uključeni Aleksandar Bodirola, Riet Groenen, Rachel Hand, Tatyana Haplichnik, Inese Kikule, Źeljka Mudrovčić, Ann Pettigrew, Katy Shroff, Srđan Stakić, Robert Thomson i Marian Urbina iz UNFPA; Greta Kimzeke, nezavisna konsultantica; te Maryanne Pribila i Marija Vasileva-Blazev iz FHI/YouthNet, a ostali revizori su bili Tonya Nyagiro, Ed Scholl i Gary West iz FHI/YouthNet, te Mahua Mandal i Shanti Conly iz Agencije za međunarodni razvoj SAD (USAID). Nadzor projekta osigurali su Aleksandar Bodirola i Hally Mahler. Doprinos cijelom procesu u ime FHI dali su Suzanne Fischer, uredništvo; William Finger, koordinator produkcije; te Karen Dickerson, prelom i copy-edit. Dizajn je uradio Dick Hill / Hill Studio.

Edukaciju vršnjaka širom svijeta provode programi za reproduktivno zdravlje i prevenciju HIV-a među mladima. Pristupi edukaciji vršnjaka pružaju mnoge koristi programima, ciljanoj publici i zajednicama, a empirijski dokazi pokazuju da dobro osmišljeni i dobro provedeni programi mogu biti uspješni u unapređenju znanja, stavova i vještina mladih u odnosu na reproduktivno zdravlje i prevenciju HIV-a.

No, kvalitet edukacije vršnjaka značajno varira. Veoma često se programi nazivaju “edukacijom vršnjaka” kada se, u stvari, radi o aktivnostima doseg u zajednici. Čak i kada su dobro osmišljeni, programi se ponekad suočavaju sa velikim izazovima u provedbi. Edukatori vršnjaka mogu pogrešno razumjeti obim i ograničenja njihovih aktivnosti zbog nedostatka informacija o samim očekivanjima.

Tokom provedbe Y-PEER (pogledati opis u Dodatku 1), stručnjaci iz oblasti edukacije vršnjaka često su postavljali pitanje kako standardizirati edukaciju vršnjaka. S ciljem bavljenja ovim pitanjem, UNFPA, u saradnji sa FHI/YouthNet, održao je u periodu od 8. do 10. novembra/studenog 2004. godine u Moskvi, Rusija, trodnevne konsultacije o standardima u edukaciji vršnjaka. Ovom susretu, kao priprema za konsultacije, prethodio je elektronski vođen okrugli sto o istoj temi.

Tokom konsultacija, 45 učesnika (edukatori vršnjaka, treneri i menadžeri za edukaciju vršnjaka) iz 22 države radili su sa timom za facilitaciju, sastavljenim od međunarodnih stručnjaka, s ciljem razvoja minimalnih standarda programa edukacije vršnjaka. (Pogledati Dodatak 2 u kojem se nalazi spisak učesnika.) Ovaj proces obuhvatio je razmjenu najboljih praksi i naučenih lekcija, rad u malim grupama usmjeren na identifikiranje mogućih odrednica i standarda, te plenarni rad, tokom kojeg je grupa u cjelini razmatrala i dogovarala se o standardima koji su dokumentirani i koji su postali osnova za ovo uputstvo.

Dokumente u nacrtu, koje je nakon sastanka pripremio participirajući fakultet, pregledali su svi učesnici koji su dali svoj doprinos ovom dokumentu.

Zašto edukacija vršnjaka?

Edukacija vršnjaka je popularan pristup intervencije

Razlozi zbog kojih su edukaciju vršnjaka prihvatili menadžeri koji provode programe reproduktivnog zdravlja i prevencije HIV-a su mnogobrojni. Na primjer:

- **Vršnjaci su tradicionalno davatelji informacija jedni drugima.** Mlade osobe već imaju naviku da razgovaraju sa svojim vršnjacima o većini pitanja, uključujući i osjetljiva pitanja kao što je reproduktivno zdravlje ili HIV/AIDS.
- **Programi edukacije vršnjaka su bazirani u zajednici.** Programi edukacije vršnjaka imaju karakteristiku da su prilično fleksibilni, ukorijenjeni u stvarno stanje pojedinačnih zajednica, te se mogu koristiti u različitim okruženjima i u kombinaciji sa drugim aktivnostima i programima.
- **Programi edukacije vršnjaka mogu uveliko koristiti i samim edukatorima vršnjaka.** Programi edukacije vršnjaka omogućavaju direktno učešće mladih osoba u programima koji su osmišljeni tako da utiču na mlade osobe, samim tim promovirajući pozitivne životne vještine, kao što su vođstvo i komunikacija i stvaranje mogućnosti za mentorstvo i kontakte za buduće zapošljenje.
- **Programi edukacije vršnjaka mogu biti ekonomični.** Iako su troškovi ovih programa često nedovoljno budžetirani, ove aktivnosti mogu biti provedene na ekonomičan način, a posebno kao dio većeg sistema, sa već postojećom upravom, nadzorom i sistemom praćenja.

Edukacija vršnjaka je fleksibilna i komplementarna

Programi edukacije vršnjaka rijetko se pojavljuju kao samostalni. Oni su obično samo još jedna od aktivnosti u većim inicijativama organizacija, koje uključuju više organizacija, sektora i, često, javnih agencija. Čak i kao dio većeg sistema, upravljanje i nadzor programom edukacije vršnjaka obično dolazi iz određene organizacije ili agencije, kao što su:

- Škola ili univerzitet
- Omladinska organizacija ili klub
- Organizacija iz zajednice ili društvena organizacija

- Zdravstvena ustanova
- Sportski klub ili liga
- Radno mjesto

Primjeri aktivnosti koje provode edukatori vršnjaka obuhvataju:

- Pomoć u edukaciji ili gost-predavač tokom sesija zdravstvenog obrazovanja o HIV-u u srednjoj školi
- Presentaciju pozorišnog komada ili igre uloga na sajmu zdravlja u zajednici ili na nekom drugom događaju
- Pokretanje grupne diskusije u čekaonici doma zdravlja koji ima servise prijatelje mladih
- Promoviranje dostupnosti obučenog osoblja u univerzitetskom kampusu, koji mogu dati informacije o reproduktivnom zdravlju i uputiti studente
- Rad sa trenerom nogometnog kluba s ciljem educiranja članova tima
- Provedba aktivnosti obrazovnog dosega i upućivanja »djece sa ulice« u urbanim područjima

Mjesta gdje se vršnjacima može pružati edukacija su mnogobrojna, npr. škole, barovi, parkinzi, društveni klubovi, pijace, crkve i fabrike – u stvari, sva mjesta na kojima mladi provode vrijeme.

Iako mnoge prednosti i načini primjene edukacije vršnjaka čine ovakav pristup veoma značajnim, postoje i neke mane i nedostaci koje bi trebalo uzeti u obzir. Obuka i nadzor mladih osoba, koji imaju manje iskustva nego odrasli u ispunjavanju datih zadataka, mogli bi biti donekle skupi ili bi mogli uzeti mnogo vremena, a posebno ako su zadaci vezani za planiranje programa, menadžment i procjenu. Odrasli se moraju prilagoditi tako da dijele proces donošenja odluka i druge odgovornosti sa mladim osobama, što predstavlja situaciju koja je vjerovatno nova i protivna tradiciji mnogih kultura i profesija. Izmjene osoblja u programima edukacije vršnjaka su veoma velike, kako zbog toga što su mlade osobe na razne načine zauzete u pripremi za prelazak u odraslu dob, tako i zbog toga što naposljetku prerastu ove programe. Na kraju, istraživanje općenito pokazuje da programi edukacije vršnjaka imaju više uticaja na same edukatore nego na kontaktirane vršnjake. Ipak, i pored troškova i truda, menadžeri programa su pronašli načine da tretiraju ove izazove i

pokazali su da su ostvareni dobri rezultati vrijedni ovih posebnih investicija.

Ako se dobro planira i provodi, edukacija vršnjaka daje dobre rezultate

Provedene su stotine procjena edukacije vršnjaka, iako je tek nekoliko njih uključilo detaljnije planiranje ili prikupljanje podataka koja prate kako rezultate u sferi praćenja ponašanja, tako i one biološke prirode. Studije koje su koristile detaljno planiranje su otkrile da su programi edukacije vršnjaka doveli do uvećanja:

- Nivoa znanja
- Broja informacija o korištenju kondoma s ciljem prevencije AIDS-a
- Broja informacija o korištenju modernih kontraceptivnih metoda prilikom posljednjeg seksualnog odnosa
- Traženja pomoći pri problemima sa spolno-prenosivim infekcijama (SPI)
- Namjera za odgađanjem prvog seksualnog odnosa
- Mogućnosti vjernosti jednom partneru
- Shvatanja o sopstvenoj uspješnosti korištenja kontraceptivnih metoda
- Spremnosti na kupovinu kondoma

Ostali rezultati istraživanja su naveli da su (1) programi sa edukatorima vršnjaka jednako uspješni kada su u pitanju promjene znanja, uvjerenja i rizičnih ponašanja mladih u vezi sa HIV-om, kao i oni u kojima poduku daju odrasli; (2) da se adolescenti radije uključuju u interaktivnu diskusiju nakon sesije koju vodi vršnjak, nego što je to slučaj sa sesijama koje vode odrasli; (3) da sami edukatori vršnjaka dobijaju dopunsku korist za sopstveno zdravstveno stanje.

I pored toga, druge studije su došle do saznanja da mlade osobe nisu uvijek otvorene za prijem informacija u vezi sa zdravljem od svojih vršnjaka (zavisno od teme); da, i pored obuke iz vještina participativne edukacije vršnjaka, edukatori vršnjaka imaju tendenciju preuzimanja metoda didaktičkog podučavanja na koje su navikli; te da edukacija vršnjaka ima veće pozitivne učinke na mlade koji se upuštaju u manje

rizična ponašanja (u odnosu na one koji se upuštaju u visoko rizična ponašanja). Zbog svih navedenih razloga, važno je da programi ulažu vrijeme i energiju u odgovor na pitanje da li je edukacija vršnjaka odgovarajući pristup za datu publiku.

Korištenje standarda u edukaciji vršnjaka?

Prednosti korištenja standarda

Iako su pojedinci izrazili zabrinutost da bi postavljanje standarda moglo oslabiti kreativnost ili stvoriti »skrojene« model edukacije vršnjaka, većina se slaže da je korist definiranja standarda veća u odnosu na negativne karakteristike. Ovo se posebno odnosi na situaciju kada se primjena standarda provodi na fleksibilan način i kada je prilagođena stvarnom kontekstu i okolini u kojoj se program provodi.

Slijede neke od osnovnih prednosti korištenja standarda u programima edukacije vršnjaka. Standardi mogu osigurati:

- **Konsenzus stručnih mišljenja i isprobanih iskustava.** Ove standarde edukacije vršnjaka izradila je grupa stručnjaka iz oblasti edukacije vršnjaka, kao što su donatori, menadžeri, treneri, evaluatori, te sami edukatori vršnjaka. Ovakav usaglašen dokument je koristan za one koji počinju sa programima edukacije vršnjaka ili ih žele unaprijediti, zato što on predstavlja objektivni prikaz onoga što je praktično, korisno i što je oprobano
- **Okvir za osiguravanje kvaliteta.** Poštivanje minimalnih standarda omogućava menadžerima da osiguraju kvalitet u svim fazama razvoja programa, njegove provedbe i procjene.
- **Uputstva u planiranju i provedbi programa.** Stvarne okolnosti se mogu razlikovati, zbog čega će pridržavanje standardima datim u ovom dokumentu biti otežano. No, standardi služe za to da nas upute kako bi programi trebalo da budu isplanirani ili organizirani. Standardi su od velike pomoći u fazi planiranja; oni su također važni tokom provedbe programa, onda kada dođe do poteškoća i kada je moguće napraviti praktične izmjene programa
- **Okvir za praćenje i procjenu.** Periodična poređenja napretka programa u odnosu na uspostavljene standarde će pomoći menadžerima da ocijene uspješnost programa i uvide gdje bi

trebalo da usmjere sredstva za unapređenje. Ovakve revizije mogu biti od velike pomoći i prilikom traženja sredstava (fund raising), s obzirom na to da program može pokazati donatoru kako će dobivena finansijska sredstva biti utrošena s ciljem unapređenja kvaliteta i uspješnosti u određenom području rada. Standardi mogu biti korišteni kao pokazatelji u mjeranju dostignuća, kao što je procjena prije i poslije intervencije. Dogovoreni standardi se mogu koristiti za privremene procjene, kao što su godišnji pregledi. Rezultati mogu biti korisni za korektivne aktivnosti tokom provedbe, a posebno u dugogodišnjim programima, umjesto da samo daju retrospektivni izvještaj. Standardi se također mogu koristiti za upoređivanje uspješnosti različitih strategija.

- **Osnova za certifikaciju.** Ako se donese odluka i ako se uspostavi proces kojim će se certificirati programi edukacije vršnjaka, tada će standardi pomoći u određivanju smjernica za utvrđivanje statusa programa. Taj status se zatim može objaviti i na taj način omogućiti zajednici da prepozna kvalitet datog programa.

Standardi su onoliko jaki koliko je jaka njihova promocija i pridržavanje njima

U idealnoj situaciji, pojedinačni programi edukacije vršnjaka će prilagođavati ove opće standarde svojim potrebama i realnim stanjima svojih socijalnih i pravnih okruženja. Ovo prilagođavanje bi trebalo da se dešava na otvoren način, uz uključivanje svih ključnih nosilaca interesa.

S ciljem osiguravanja njihovog korištenja, standardi bi trebalo da budu dostavljeni svom osoblju u provedbi programa, edukatorima vršnjaka, te partnerima. Svi koji učestvuju u planiranju, provedbi i procjeni programa edukacije vršnjaka moraju biti upoznati sa standardima i podržavati ih. Objavljivanje dogovorenih standarda predstavlja još jednu prednost, čime bi se pokazalo da program prihvata paket općeprihvaćenih standarda edukacije vršnjaka i da će ovi standardi biti provedeni.

Zašto uključiti etički kodeks u ovaj dokument o standardima?

Često se pretpostavlja, ali se rijetko jasno izražava, da bi programi edukacije vršnjaka trebalo da slijede uspostavljeni

etički kodeks. Uspjeh programa edukacije vršnjaka ovisi o tome kako će članovi ciljane publike i široke zajednice prihvatiti kredibilitet programa i osoba koje ga provode. S obzirom na to da su edukatori vršnjaka obično volonteri, posebno je važno da oni u potpunosti razumiju etičke standarde kojih se trebaju pridržavati tokom svog rada.

Kada se etički kodeks postavi kao centralni dio programa, menadžeri programa daju sigurnost i poručuju ljudima koji za njih rade, kao i zajednici u kojoj rade, da je program edukacije vršnjaka program visokog integriteta. Da bi etički kodeks bio uspješan, svi koji su povezani sa programom trebalo bi da budu obučeni da poštuju odredbe kodeksa i potrebno je imati javno objavljene politike i procedure za poduzimanje mjera protiv osoba koje se o njega oglašuje.

Etički kod, koji se nalazi u ovom dokumentu (pogledati stranicu 63) je također napravljen u Moskvi, novembra/studenog 2004. godine. Namjera je da ga usvoje pojedinačni programi. U idealnoj situaciji, programi koji trenutno ne djeluju u skladu sa etičkim kodom trebalo bi da revidiraju i prilagode kodeks putem konsultativnog procesa (uključujući osoblje na provedbi programa, edukatore vršnjaka, nositelje interesa, te članove zajednice), te da izrade politike i procedure za omogućavanje njihove provedbe.

Međusobno povezana pitanja u vezi sa standardima edukacije vršnjaka

Ovi standardi su izrađeni imajući na umu važna međusobno povezana pitanja. S obzirom na to da će se ona pojavljivati u gotovo svakom dijelu ovog dokumenta, bilo bih ih korisno ovdje obraditi:

- **Mladi učestvuju u svim aspektima programa.** Mladi su u potpunosti uključeni u sve aspekte programa, uključujući planiranje, provedbu, te procjenu. Njihovo učešće se prati, a rezultati prosljeđuju. Mlade osobe se prepoznaju kao donosioci promjena i napretka.
- **Osigurava se osjetljivost prema datoj kulturi i njeno poštovanje.** Izražava se poštovanje prema kulturi mladih na koje se odnosi program (bez obzira da li je to kultura većine ili manjine). Međusobna komunikacija odvija se na jeziku

koji korisnici koriste (koliko god je to moguće), čak i kada to nije zvanični jezik države.

- **Dolazi do planiranja i provedbe koji su osjetljivi prema spolu.** Operacije i aktivnosti edukacije vršnjaka su osjetljive u odnosu na spol, one su odgovarajuće, pravične i imaju naglasak na svijesti o rodnosti.
- **Program je osjetljiv kada su u pitanju razlike u izražavanju ljudske seksualnosti.** Politika i provedba programa podržavaju nediskriminirajući odnos prema drugima u odnosu na njihovu seksualnost i seksualne identitete. On prepoznaje razliku između seksualnosti odraslih i adolescenata. Aktivnosti programa i njegovi materijali bave se pitanjima seksualnosti i relevantni su za seksualne manjine, gdje je to potrebno..

Kako koristiti ovo uputstvo

Ovo uputstvo mogu koristiti dizajneri i menadžeri programa, kao i viši menadžeri koji nadgledaju veće inicijative u edukaciji vršnjaka. Također, ono predstavlja osnovnu referencu i alat za upućivanje nadzornika, trenera, te samih edukatora vršnjaka. Kako ćete se koristiti ovim alatom zavisi od faze programa – njime se možete koristiti da planirate novi program ili da ponudite uputstvo u vezi sa procjenom i unapređenjem kvaliteta kada se program već nalazi u fazi provedbe.

Ovo uputstvo je sačinjeno tako da ga različiti čitatelji mogu lako koristiti u različite svrhe. Dio 2 daje tabelu standarda, uz kratko objašnjenje šta znači ispunjavanje tih standarda. Ova tabela je sačinjena po fazama programa: planiranje, regrutiranje i zadržavanje, obuka i nadzor, menadžment i kontrola, te praćenje i procjena. Ovakav format uputstva predstavlja osnovu za svaki od standarda i može se koristiti kao dokument za praktičnu referencu ili kao pregled koraka (check list). Dio 3 daje detaljniju razradu standarda. On daje savjete kako osigurati ispunjavanje standarda, te neke od izazova, pouke, pitanja koja bi trebalo razmotriti, te primjere kako su programi edukacije vršnjaka širom svijeta tretirali različite standarde. Etički kod (Dio 4) se preporučuje kao sastavni dio standarda; njega je moguće pretočiti u poster ili u informaciju

za distribuiranje osoblju i edukatorima vršnjaka. Ovo uputstvo ne objašnjava kako uspostaviti ili kako provoditi aktivnosti. Spisak resursa – uključujući opis knjiga o uspostavljanju programa, nastavnog plana za obuku edukatora vršnjaka, te preglede modela edukacije vršnjaka – mogu se naći u Dodatku 3. Neki čitatelji će željeti da se fokusiraju samo na posebne dijelove koji se odnose na njihove uloge i odgovornosti; drugi, kao što su planeri i menadžeri programa, će imati koristi iz razumijevanja i obrade svih dijelova uputstva. U slučaju kada planeri programa budu željeli da koriste ovo uputstvo za cjelokupno planiranje ili procjenu, bit će važno da ograniziraju grupu koja će pregledati standarde u odnosu na relevantnost i primjenjivost na njihov program. Navedeni tim trebalo bi da obuhvati menadžere, nadzornike, trenere i edukatore vršnjaka, te, ako je to moguće, predstavnike vlasti i partnere ili nosioce interesa. Iako su standardi osmišljeni da postave osnovu za kvalitet programa edukacije vršnjaka, postoje određeni slučajevi gdje će zakon ili javna politika onemogućiti ostvarivanje cilja. U takvim slučajevima standarde bi trebalo prilagoditi realnom stanju. U rijetkim slučajevima će menadžeri programa možda trebati prilagoditi očekivanja u vezi sa ispunjavanjem čak i samih standarda. Ipak, ne zaboravite da su ovi standardi izrađeni kao dio dugotrajnog procesa, koji uključuje značajan doprinos profesionalaca iz oblasti edukacije vršnjaka, te iskusnih edukatora vršnjaka i mladih osoba, te da su detaljno pregledani. Zbog toga, svaka vrsta odluke da se neki od standarda ignorira, trebalo bi da bude donesena samo onda kada je potpuno nemoguće ostvariti dati standard.

Pregled standarda edukacije vršnjaka

Standard

Opis

A. Planiranje

☐	1. Mobilizirati glavne nositelje interesa	Najrelevantniji nositelji interesa (kao što su zvaničnici vlasti, vođe iz civilnog društva, profesionalci iz zdravstvenog sektora, vođe iz obrazovanja, te omladinske grupe) su informirani i ohrabreni da podrže nastojanja u edukaciji vršnjaka.
☐	2. Osigurati aktivno učešće mladih	Mladi su aktivno uključeni u proces planiranja. Njihove potrebe i želje su identificirane i koriste se za definiranje programa.
☐	3. Razmotriti pitanja koja se prepliću	Ključna kontekstualna pitanja (kao što su gender, društveno-kulturni faktori, ranjivost i starosna dob) su razmotrena i pravilno inkorporirana u planu
☐	4. Utanačiti općenite i specifične programske smjernice	Radnji ciljevi i smjernice i operativni plan su izrađeni, a praktična pitanja su utanačena.
☐	5. Identificirati ciljano publiku	Ciljana publika (oni koji mogu imati koristi i do kojih ono što program nudi može doseći) je identificirana.
☐	6. Identificirati potrebe ciljane publike	Potrebe ciljane publike su procijenjene putem anketa, fokusnih grupa i neformalnih metoda, uzimajući u obzir relevantnu zastupljenost uključene grupe

Standard

Opis

A. Planiranje (nastavak)

☐ 7. Identificirati dostupne resurse i pokušati nadmjestiti nedostatke	Sredstva koja su potrebna za ispunjavanje programskih aktivnosti (na osnovu potreba programa) su identificirana kao dostupna, ostvariva ili kao postojeći nedostaci.
☐ 8. Izraditi plan rada	Radni plan (smjernice, strategije, aktivnosti, partneri, budžet i vremenski plan) je izrađen. On obuhvata planove za obuku, strategiju komuniciranja i zagovaranja, materijale / alate za sticanje ili razvoj, uključivanje zajednice / roditelja, te plan praćenja i procjene (M&E – engl. Monitoring and Evaluation).
☐ 9. Izraditi Plan praćenja i procjene (M&E plan)	Plan praćenja i procjene – M&E (kvalitativni i kvantitativni pokazatelji, instrumenti i sistemi za prikupljanje podataka, vremenski rokovi, zadužene strane, kanali izvještavanja, itd.) su definirani i uspostavljeni na početku programa.
☐ 10. Uspostaviti mehanizme povratnih informacija (feedback-a)	Program uspostavlja praktične načine putem kojih ciljana publika i nosioci interesa razmjenjuju viđenja o programu i daju prijedloge za njegovo unapređenje
☐ 11. Koordinirati i uspostaviti veze sa drugim programima	Široko i višesektorsko uključenje ključnih nositelja interesa i ostalih programa se uspostavlja kroz zajedničko planiranje programa, koordinirano planiranje, te različite povezane aktivnosti.
☐ 12. Razviti mobilizaciju resursa i plan održivosti..	Plan za adekvatno i pravovremeno finansiranje programskih aktivnosti je izrađen tako da stimulira institucionalizaciju, vlasništvo i ostale mehanizme kojima se osigurava održivost aktivnosti nakon završetka programa.

B. Regrutiranje i zadržavanje

Regrutiranje

☐ 1. Identificirati izvore i kanale za regrutiranje edukatora vršnjaka.	Razvijen je plan kako identificirati izvore regrutiranja (partnerske organizacije, učesnici seminara, ciljane grupe populacije i vođe), te kanale (od usta do usta, oglašavanje, masovni mediji, internet, itd.)
☐ 2. Odlučiti o kriterijima za odabir edukatora vršnjaka	Urađen je spisak dogovorenih kriterija za odabir edukatora vršnjaka. Kriteriji obuhvataju dostupnost, starosnu dob, spol, motivaciju, prihvatanje od strane ciljane publike, prethodno iskustvo, lične osobine (ponašanje, timsko djelovanje, duh volonterizma, potencijal za vođstvo, itd.), te druge karakteristike koje se smatraju relevantnima za određeni program.
☐ 3. Postaviti jasna očekivanja.	Jasna očekivanja kako od programa, tako i od mogućih edukatora vršnjaka, su dokumentirani u pisanom obliku i dogovorena na samom početku.
☐ 4. Uspostaviti standardiziran i transparentan proces intervjuiranja i odabira	Obrasci i proces intervjuiranja, uključujući uspostavljanje kredibilnog odbora za regrutiranje, su dokumentirani i standardizirani. Proces odabira se obavlja u pismenom obliku, dostupan je svim zainteresiranim stranama i pravedno se provodi

Standard

Opis

B. Regrutiranje i zadržavanje (nastavak)

Zadržavanje

- 5. Dokumentirati očekivanja.

Očekivanja od aktivnosti i performansi edukatora vršnjaka pojašnjena su, dogovorena i dokumentirana u pismenom obliku.
- 6. Uspostaviti sredstva kontinuirane komunikacije, uključujući i povratne informacije.

Otvoreni i kontinuirani mehanizmi komuniciranja između edukatora vršnjaka i nadzornika i voditelja programa su uspostavljeni, uključujući redovne povratne informacije putem nadzora, redovne sastanke edukatora vršnjaka / voditelja, te godišnji seminar.
- 7. Uspostaviti sistem poticaja.

Uspostavljen je sistem jačanja i poticaja bez finansijske naknade, uključujući mogućnost priznanja i nagrada; društvene i rekreativne mogućnosti; mogućnosti razmjene (i putovanja); kao i odgovarajuća napredovanja unutar grupe.
- 8. Uspostaviti sisteme nadzora i mentorstva.

Uspješan sistem nadzora uspostavljen je zajedno sa mentorstvom, gdje je to moguće.
- 9. Ponuditi mogućnosti povećanog uključivanja i odgovornosti.

Spremnost edukatora vršnjaka da budu uključeni i da preuzmu dodatne odgovornosti se ohrabruje i omogućava koliko je to moguće, uključujući preuzimanje nekih zadataka unutar programskih operacija (npr. kotreneri, asistenti voditelja, članovi odbora za regrutiranje).

C. Obuka i nadzor

Obuka

- 1. Osigurati kvalificirane trenere

Treneri su dobro obučeni, dobro informirani, opremljeni znanjima i vještinama koje odgovaraju njihovim odgovornostima, fleksibilni su i sposobni za improvizaciju, tolerantni su i imaju iskustva u edukaciji vršnjaka, te su osjetljivi spram pitanja kulture i gendera. Oni mogu raditi kao kofasilitatori, postaviti pitanja grupe ispred sopstvenih interesa, te su u mogućnosti da dobro rade unutar odabranog programa obuke.
- 2. Odabrati kvalitetan program obuke

Odabrani program obuke se sastoji od tema i pristupa programu, odgovara u kulturološkom smislu i osjetljiv je spram gendera, interaktivan je i participativan, je dobro strukturiran i podijeljen u izvodive vremenske periode. On obuhvata jasne ciljeve i smjernice, zasnovan je na metodološkim saznanjima i uključuje komponentu procjene..
- 3. Organizirati grupe odgovarajuće veličine

Veličina grupe za obuku (obično 15 – 20 članova) odgovara treneru, omogućava efikasno učešće, daje mogućnost za vježbu vodstva i vještina, te omogućava potpunu interakciju između vršnjaka i trenera.
- 4. Strukturirati dnevni red i vrijeme koje zadovoljava potrebe obuke

Obuka se provodi tako da se za predmete i vježbe osigura dovoljno vremena u skladu sa njihovom relevantnošću i nivoom znanja i vještina trenera. Izbjegavati opterećivanje trenera. Dati vrijeme za procjenu, sažetak i planiranje budućih zadataka.

Standard

Opis

C. Obuka i nadzor (nastavak)

☐ 5. Dati odgovarajuću literaturu i materijale za učesnike	Učesnici dobivaju materijale unaprijed i tokom sesija, zavisno od onoga šta odgovara u kom trenutku, uključujući praktične materijale za učesnike i literaturu za vježbe. Primjerci referenci i materijala za pregled daju se prilikom zaključnog dijela obuke.
☐ 6. Koristiti interaktivne, participativne i pristupe za razvoj vještina	Obuka koristi pristupe koji maksimalno koriste učeske polaznika, kao što su interaktivne vježbe, mogućnosti vježbanja novih (ili važnih, već postojećih) vještina, te igre uloga u situacijama sa kojima se mogu susresti.
☐ 7. Provedite alate i metode za procjenu obuke i učesnika obuke	Mehanizmi za procjenjivanje znanja i razvoja vještina polaznika uspostavljeni su na samom početku treninga (kao polazna tačka), te se koriste pri zaključivanju obuke (procjena nakon obuke). Alati su dostupni i za polaznike kako bi procijenili obuku.
☐ 8. Razgovarati o etičkim pitanjima	Etička pitanja (kao što su povjerljivost, omjer snaga i jednakost spolova), koja se mogu pojaviti u vezi sa aktivnostima edukatora vršnjaka, obrađuju se kao dio obuke..
☐ 9. Uključiti mlade u svim fazama	Mlade osobe su uključene u sve aspekte projektovanja, provedbe i procjene obuke, te pomažu tokom planiranja budućih obuka

Standard

Opis

Nadzor

☐	10. Organizirati obučeno, pripremljeno osoblje.	Nadzornici su obučeni u vještinama nadzora, očekivanjima od programa i sadržaju i pristupu edukaciji vršnjaka.
☐	11. Osigurati da edukatori vršnjaka budu dobro pripremljeni	Nadzornici trebaju osigurati da edukatori vršnjaka budu odgovarajuće pripremljeni (kroz obuku i sticanje/vježbanje vještina) prije nego počnu rad. Unapređenje znanja i vještina se obavlja prema potrebi, sa svakim povećanjem uloge.
☐	12. Kontinuirano jačati motivaciju i etičko ponašanje	Nadzornici kontinuirano jačaju motivaciju edukatora vršnjaka, prate ograničenja (lična ili profesionalna), jačaju pridržavanje etičkom kodeksu, te prate osjetljivost na kulturološka ili pitanja spola. Ako je to moguće, nadzornici promoviraju mogućnosti za lični razvoj.
☐	13. Upravljati dinamikom grupe i ohrabriti izgradnju tima	Nadzornici upravljaju dinamikom grupe, ohrabruju izgradnju tima, promoviraju sigurno okruženje, te imaju uvid u lične odnose.
☐	14. Podijeliti odgovornosti sa edukatorima vršnjaka	Nadzornici dijele nadzor i odgovornosti sa edukatorima vršnjaka i uključuju ih u procese nadzora kao aktivne učesnike, uz otvoren poziv da daju povratne informacije.

Standard

Opis

D. Upravljanje i nadgledanje

☐ 1. Osigurati poštivanje standarda programa	Upravljanje sistematički prati i osigurava poštivanje standarda i inicira korektivne aktivnosti pri identificiranju nedostataka.
☐ 2. Osigurati tehničku kompetentnost upravljačkog tima	Uprava je demonstrirala tehničke kompetencije u specifičnim područjima koja odgovaraju njihovim odgovornostima, uključujući strategije i metodologije edukacije vršnjaka, aktivnosti komunikacija u vezi sa promjenama ponašanja (BCC – behaviour change communication), te M&E.
☐ 3. Uspostaviti i održati kvalitetna očekivanja od aktivnosti programa	Uprava i edukatori vršnjaka uspostavljaju uputstva i očekivanja o kvalitetu različitih aktivnosti edukacije vršnjaka (npr. provode diskusije u manjim grupama, organiziraju događaje, izrađuju korisne upute), te razvijaju „lijekove“ za situacije u kojima nisu ispunjeni standardi kvaliteta.
☐ 4. Uspostaviti uspješno administriranje ljudskih i finansijskih resursa	Uspješni sistemi za upravljanje ljudskim i finansijskim resursima su uspostavljeni, a za njihovu provedbu je zaduženo obučeno i kompetentno osoblje.
☐ 5. Uspostaviti transparentne procese donošenja odluka	Odluke o operacijama programa su jasne, odgovaraju programskoj politici i kulturi i, ako je to neophodno, mogu biti dokumentirane.
☐ 6. Uspostaviti proces za učesće mladih u donošenju odluka	Mladi imaju ulogu u procesu donošenja odluka o upravljanju programom i davanju svog gledišta na programske odluke.

Standard

Opis

☐	7. Koristiti M&E pri donošenju odluka	Rezultati pravovremenog izvještavanja o programskim aktivnostima, kao i sve vrste provedenih procjena, se koriste za prilagođavanje operacija programa i planiranje budućih aktivnosti.
☐	8. Promovirati saradnju i povezivanje	Uprava promovira saradnju sa partnerskim agencijama i institucijama, te podržava umrežavanje s ciljem povećavanja dosega i širine programskih aktivnosti.
☐	9. Uspostaviti veze i upućivanja u servise i usluge	Uprava osigurava funkcionalan sistem veza sa odgovarajućim servisima i uslugama, ako je potrebno ostvaruje dodatak servisima samog programa.
☐	10. Uspostaviti planove za održivost	Uprava prati izvodiv plan za mobiliziranje resursa tokom trajanja programa, te da bi se omogućila održivost nakon predviđenog trajanja.

E. Praćenje i Procjena (M&E – engl. Monitoring and Evaluation)

☐	1. Uspostaviti relevantne, jasne ciljeve	Jasno definirani programski ciljevi su mjerljivi, vremenski određeni i moguće ih je ostvariti.
☐	2. Uspostaviti funkcionalne, relevantne indikatore	Postavljeni su indikatori koji odražavaju spol, starosnu dob, religijsku i etničku pripadnost i koji omogućavaju praćenje i mjerenje rezultata ciljane grupe i uspješnost programskih aktivnosti (kao što je napuštanje, broj sastanaka nositelja interesa, broj mladh osoba do kojih se doseglo, broj aktivnosti, itd.).

Standard

Opis

E. Praćenje i Procjena (nastavak)

- 3. Uvrstiti M & E u plan rada od samog početka
- 4. Provesti procjenu polaznih vrijednosti
- 5. Razviti alate za praćenje i sisteme mjerenja.
- 6. Osigurati kapacitet za planiranje i provedbu M&E.
- 7. Uspostaviti sredstva za učešće mladih u planiranju i provedbi M&E.

M & E plan, sa pridruženim budžetom, uvršten je u radni plan na samom početku programa. On obuhvata sve aspekte programa, uključujući regrutiranje, obuku, aktivnosti u edukaciji vršnjaka, nadzor, rad edukatora vršnjaka, uključivanje mladih, jednakost spolova i saradnju.

Provedena je procjena polaznih vrijednosti, u odnosu na koju će se mjeriti ostvarivanje ciljeva. Ova informacija se koristi za praćenje programskih aktivnosti.

Testirani i korisni alati za praćenje (upitnici, dnevnici, obrasci, itd.) su razvijeni kao dio M&E sistema za praćenje i mjerenje rezultata i napretka. Osoblje i edukatori vršnjaka su obučeni da ih koriste.

Osoblje programa ima kapacitete za planiranje i provedbu M&E, ili je identificirana odgovarajuća vanjska podrška.

Mlade osobe su uključene u planiranje funkcija M&E, uključujući razvoj i testiranje instrumenata, te u provedbu M&E, uključujući planiranje, praćenje i zadatke procjene.

A. Planiranje

1. Mobilizirati glavne nositelje interesa

Najrelevantniji nositelji interesa (kao što su zvaničnici vlasti, vođe civilnog društva, stručnjaci iz oblasti zdravstva, vođe u oblasti obrazovanja, te omladinske grupe) su informirani i ohrabreni da podrže nastojanja iz oblasti edukacije vršnjaka.

Tips

- Dati ključnim nositeljima interesa sažete i konkretne opise programa. Osigurati da opisi tačno odražavaju ciljeve i smjernice programa
- Koristiti podatke zasnovane na dokazima za zagovaranje za relevantnost i uspješnost programa edukacije vršnjaka.
- Početi sa malom grupom posvećenih nositelja interesa i planirati proširenje grupe tokom vremena, kako bi ona bila otvorena za druge.
- Nemojte kompromitirati principe, standarde ili smjernice programa u svrhu dobivanja određenog nositelja interesa.

2. Osigurati aktivno učešće mladih

Mladi su aktivno uključeni u proces planiranja. Njihove potrebe i preference su identificirane i koriste se za definiranje programa.

Savjeti

- Razviti uspješnu strukturu i procese putem kojih će mladi dati svoj doprinos i pomoći u pripremi planova programa. Ovaj proces trebalo bi ostvariti putem partnerstava sa odraslima, koji će zadržati odgovornost za uspješno i kvalitetno planiranje.
- Odabrati različite mlade osobe iz moguće ciljane publike, uključujući i neke koji imaju iskustvo u radu sa odraslima, kao i one kojima je ovakav radni odnos nepoznat.

Primjer

U Turskoj su Državni obrazovni program o reproduktivnom zdravlju i HIV/AIDS-u u potpunosti osmislili studenti medicine, uz tehničku podršku iz Društva za prevenciju AIDS-a (AIDS Prevention Society). Ovaj program je prvi ovakve vrste u Turskoj, koji su osmislile mlade osobe na državnom nivou. Iako ovako visoka aktivnost mladih osoba predstavlja izuzetak, ona ipak pokazuje da mladi mogu preuzeti značajne odgovornosti ako imaju dovoljno iskustva i vještina, kao i stručnu pomoć ostalih, ukoliko je ona neophodna.

3. Razmotriti pitanja koja se prepliću

Ključna kontekstualna razmatranja (kao što su spol, socio-kulturološki faktori, osjetljivost i starosna dob) se razmatraju i pravilno su uključena u sam plan.

Savjeti

- Osigurajte grupi za planiranje dovoljno vremena da razmotri ova pitanja
- Pretpostavite sva pitanja koliko je god to moguće, tako da ne dolazite u priliku da ishitreno reagirate tokom provedbe programa.

Primjer

Nakon nekog vremena, Program Geração Biz (Zauzeta generacija) u Mozambiku je utvrdio da puno manje djevojaka, u odnosu na mladiće, postaju – i nastavljaju biti – edukatori vršnjaka. Podrška putem granta je dobijena da bi se provela studija kojom bi se saznalo zašto do toga dolazi i kako promijeniti program u budućnosti. Studija je dala rezultate koji su pomogli menadžerima da izrade revidiranu strategiju regrutiranja, plan treninga i aktivnosti nadzora, kako bi se povećalo učešće djevojaka i podigla svijest o genderu, kao osnovnom cilju ovog programa.

4. Pojasniti opće i specifične ciljeve programa

Radni ciljevi i smjernice, te operativni plan su izrađeni, a praktična pojašnjenja sačinjena.

Savjeti

- Kada bude uključena osnovna grupa za planiranje, zajedno sa doprinosom partnera i mladih, pojasnite opće i preliminarnne ciljeve, čineći od njih specifične smjernice koje mogu biti korištene za razvoj plana aktivnosti.
- Razgovarajte o smjernicama i kako se mogu doseći; ako ne postoje izvodivi načini za ostvarivanje ciljeva, onda ih revidirajte tako da budu realniji.

Primjer

U ovom hipotetičkom primjeru, program je postavio za cilj da u slijedećoj godini na kliniku dovede 200 mladih osoba na testiranje za spolno prenosive infekcije (SPI), te liječenje i dobrovoljno savjetovanje i testiranje (VCT). Menadžeri programa procjenjuju da bi program, da bi pronašao 200 mladih osoba kojima su potrebne navedene usluge, trebalo da dostavi proaktivne obrazovne sesije za 2000 mladih osoba, a da bi to učinili, potrebno im je 10 timova edukatora vršnjaka, od kojih će svaki obaviti četiri sesije sa 25 mladih osoba tokom perioda od jedne godine. Radeći retrospektivno na osnovu ciljeva, koristeći se teoretskim i empirijskim pretpostavkama, menadžeri programa su odredili oblik i obim aktivnosti, kao i sam raspored.

5. Identificirati ciljanu publiku

Ciljana publika (ona koja će imati koristi i koja će se dosezati putem programa) je identificirana.

Savjeti

- Prilikom odlučivanja koga opsluživati, uzmite u obzir pitanja izvodivosti, ograničenja i dostupnih ljudskih i finansijskih resursa.
- Ako vaš program može mijenjati aktivnosti u odnosu na različite grupe ili segmente populacije mladih, razmotrite koliko segmenata može doseći vaš program.

Naučena lekcija

Najlakši segment za doseg identificirane ciljane publike će uvijek biti i najmotiviraniji, najobrazovaniji, najbogatiji ili najzdraviji segment date ciljane grupe. Ako je potrebno doseći do onih članova ciljane publike koji predstavljaju najveći izazov i koji imaju najveće potrebe, potrebno je uložiti dodatni trud. Važno je da program ostvari koncentrisana nastojanja za doseg onih kojima su rezultati programa najpotrebniji.

6. Identificirati potrebe ciljane publike

Potrebe ciljane publike se procjenjuju putem istraživanja, fokus grupa i neformalnim sredstvima, uz relevantnu zastupljenost obuhvaćene grupe.

Naučena lekcija

Obično je slučaj da sveobuhvatna, kvantitativna procjena premašuje budžet i sama očekivanja programa, te je obično i nepotrebna tamo gdje postoje podaci na državnom ili regionalnom nivou. Ponekad su, ipak, univerziteti ili istraživački instituti voljni da daju svoj doprinos u ovom radu ukoliko se on slaže sa njihovim rasporedom rada. U suprotnom će dobra kvalitativna analiza putem intervjua sa mladima, roditeljima i stručnjacima, dati prihvatljiviji i korisniji pregled lokalnih uslova i izvodivih strategija.

Savjeti

- Odaberite pristup procjeni koji možete priuštiti i koji je izvodiv, a koji u isto vrijeme daje korisne informacije i uputstva za planiranje programa.
- Uporedite troškove, koristi, nivo i obim moguće procjene u odnosu na vrijeme i resurse koje će obuhvatiti i ostale aktivnosti koje će njime biti odgođene, smanjene ili od kojih će se odustati.
- Koristite se dostupnim podacima o ciljanjoj publici gdje je to moguće (npr. podaci o popisu stanovništva; statistika o servisima dobivena od Ministarstva zdravlja; istraživanja o znanjima, stavovima i ponašanju), koji pružaju širi kontekst za vaše planiranje.

7. Identificirati dostupne resurse i pokušati popuniti nedostatke

Resursi koji su potrebni za isporuku aktivnosti programa (na osnovu potreba programa) su identificirani kao dostupni, ostvarivi ili kao postojeći nedostaci.

Savjeti

- Identificirajte sredstva i resurse programa za svaku aktivnost i radni plan.
- Tačno razmotrite doprinos partnera i organizacija u zajednici, koji su spremni da doniraju ili da razmijene usluge.

Razmotriti

Postoje nastavni programi i materijali svih vrsta, koje je moguće dobiti i prilagoditi na efikasan način, uz dostupan trošak. Pregledajte dostupne materijale prije nego što počnete kreirati nove.

8. Izraditi plan rada

Plan rada (ciljevi, strategije, aktivnosti, partneri, budžet i vremenski okvir) je izrađen. On obuhvata planove obuke, strategiju za komunikaciju i zagovaranje, materijale/alate koje bi trebalo ostvariti ili izraditi, uključivanje zajednice/roditelja, te plan za praćenje i procjenu (M&E).

Savjeti

- Izraditi operativni plan koji precizira podjelu odgovornosti i vremenskih odrednica.
- Odrediti koje su potrebe neophodne za pokretanje programa, a koje je moguće tretirati tokom vremena.
- Za dugoročnije potrebe (kao što je promjena politike) razložiti proces u sekventne faze.
- Identificirati barijere u provedbi programa i načine za smanjivanje njihovih efekata.

Razmotriti

Tri-do-pet strateški plan je koristan za dugoročnije razmišljanje i često ga zahtijevaju agencije koje daju finansijska sredstva.

9. Izraditi M&E plan

Plan praćenja i procjene (M&E plan), (kvantitativni i kvalitativni pokazatelji, instrumenti i sistemi za prikupljanje informacija, vremenski okviri, odgovornost partnera, kanali izvještavanja, itd.) je definiran i uspostavljen na samom početku programa.

Savjeti

- Angažirati neophodnu stručnost s ciljem pružanja usluga vođenja u planiranju M&E.
- Osigurati da sveobuhvatnost plana odgovara prirodi programa i da je vrlo moguće da dati plan naglasi rezultate.
- Osigurajte da M&E plan predvidi obuku namijenjenu onima koji će prikupljati podatke ili dokumentirati aktivnosti

Naučena lekcija

Program na Kosovu – Jačanje institucionalnih kapaciteta i kapaciteta građanskog društva kako bi dali podršku pristupu mladih osoba informacijama i obrazovanju iz sfere seksualnog i reproduktivnog zdravlja – prepoznaje da samo proces koji je stimulativan, fleksibilan i kreativan može značajnije uključiti članove zajednice u istraživanje. Postoji potreba da se izađe iz okvira formalno strukturiranog plana M&E ka sistemu dokumentiranja i analiza, koji dozvoljava zajednicama da koriste različita, najlakša, sredstva. Mogući primjeri obuhvataju fotografiju, vođenje dnevnika ili davanje kalendara sa dnevnim ili sedmičnim napomenama o statusu. Cilj je da se ohrabri reflektiranje i analiza svih uključenih strana, kao dio jačanja njihove mogućnosti da održe aktivnosti u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem mladih.

10. Uspostaviti mehanizme povratnih informacija

Program uspostavlja praktične načine kako bi ciljana publika i nositelji aktivnosti mogli razmijeniti mišljenja o programu i dati sugestije za njegovo unapređenje.

Savjeti

- Napraviti kutije za sugestije, koje će biti dostupne edukatorima vršnjaka i njihovoj ciljanoj publici, kako bi se ohrabrilo dobrovoljno davanje povratnih informacija.
- Koristiti upitnike, fokus grupe i povremeno intervjuiranje nositelja interesa, edukatora vršnjaka i klijenata, kako bi se prikupila mišljenja o programu.

Naučene lekcije

- ▼ Povratna informacija ne predstavlja procjenu. To što se ljudima sviđa program, ne znači da je on i uspješan. No, važno je znati šta je to što se publici i nositeljima aktivnosti dopada, zato što uspješnost programa zavisi od učešća.
- ▼ Ugraditi prikupljanje povratnih informacija u sam program, sa konkretnim mehanizmima i vremenskim okvirima. Samo čekanje na davanje povratnih informacija dovodi do toga da informacije obično budu negativne i da kasne.

11. Koordinirati i uspostaviti veze sa ostalim programima

Širok, višesektorski pristup sa ključnim nositeljima interesa, partnerima i ostalim programima uspostavlja se kroz zajedničko programiranje, koordinirano planiranje, te različite veze između aktivnosti.

Savjeti

- Raditi sa državnim programom za reproduktivno zdravlje i HIV, kako bi se osiguralo da ciljevi vašeg programa doprinose ostvarivanju državnih, regionalnih i lokalnih planova.
- Osigurajte da željene aktivnosti na ostvarivanju saradnje, sastanci i događaji budu zajednički planirani od strane svih nositelja interesa koji u tome učestvuju, a putem koordiniranog planiranja.

- Razviti pravičnu saradnju, koja osigurava korist svim stranama, uz ostvarivanje odgovarajuće podjele troškova.

Naučene lekcije

- ▼ Koalicije i partnerstva nisu visokomoralni sami po sebi. Oni traže dosta pažnje i vrijede samo ukoliko dovode do boljih rezultata.
- ▼ Veze sa vjerskim organizacijama, sportskim i rekreacijskim klubovima i ligama, klinikama, udruženjima za stambena pitanja i pitanja zapošljavanja, te školama, daju dobru mogućnost za uspješnije ostvarivanje rada edukatora vršnjaka.
- ▼ Albanski program, Podrška zdravom životu je obrazovanje mladih osoba, identificirao je mrežu nevladinih organizacija koju su izgradili kao glavnu snagu svog programa, zbog toga što ona omogućava razmjenu informacija i stručnosti ili iskustava.

12. Razviti mobiliziranje resursa i plan održivosti

Plan za adekvatno i pravovremeno finansiranje aktivnosti programa se razvija tako da podržava institucionalizaciju, vlasništvo i ostale mehanizme kojima se osigurava održivost aktivnosti i nakon kraja procesa programa.

Savjeti

- Koliko je to moguće, odrediti kako i kada će program dobiti finansijska sredstva, tako da se aktivnosti mogu pravovremeno provoditi.
- Identificirati prioritete za održivost i navesti specifične korake ka ostvarivanju aktivnosti koje su najbitnije za nastavak programa.
- Uvesti različitost u izvore finansiranja, kako bi se smanjilo oslanjanje na jednog donatora ili na nekoliko donatora, čime se omogućava održivost.

Primjeri

Albanski program naglašava planirane veze sa ostalim aktivnostima – kao što su uvođenje obrazovanja o zdravom načinu življenja u nastavni plan i obuhvatanje servisa prijatelja mladih u osnovni sistem zdravstvene njege – kako bi se omogućila buduća održivost programa. Slično tome, u Bjelorusiji su Unapređenje i proširenje pristupa servisa reproduktivnog zdravlja na mlade i projekti informiranja povezani sa intervencijama u školama.

Na Jamajci je Ashe karipski ansambl i akademija za umjetnost performansa tražio od donatora tehničku podršku za razvoj menadžmenta, finansija i osoblja u okviru plana za održivost. Kao dio provedenih promjena, Ashe je razvio upravni odbor sačinjen od istaknutih članova zajednice, kako bi se osigurala dugoročnija održivost i doseglo do članova lokalne poslovne zajednice, od kojih se može tražiti podrška.

Regrutiranje i zadržavanje

Regrutiranje

1. Identificirati izvore i kanale za regrutiranje edukatora vršnjaka

Izrađen je plan kako identificirati izvore regrutiranja (partnerske organizacije, učesnici seminara, ciljane grupe populacije i vođe), te kanale (od usta do usta, oglašavanje, masovni mediji, internet, itd.)

Savjeti

- Izraditi plan regrutiranja koji na realan način identificira broj kandidata koji su potrebni (kompenzirajući fluktuaciju); koji odražava starosnu dob, spolnu strukturu i ciljeve osjetljive grupe stanovništva (ukoliko je to neophodno, obaviti intervjuiranje većeg broja ili regrutiranje više osoba); te određuje sredstva za identifikaciju kandidata.
- Pokušati pronaći kandidate sa različitim spektrom vještina i demografskih karakteristika, koje su potrebne programu, umjesto da se odaberu samo oni koji su se dobrovoljno prijavili.

Naučene lekcije

Kao što se shvatilo tokom projekta Unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja u Bosni i Hercegovini, edukatori vršnjaka su neuhvatljiva grupa mladih, koji se brzo kreću i veoma ih je teško vezati za program upravo zbog toga. S ciljem osiguravanja odgovarajućeg broja osoba, ovaj projekat uveo je proces stalnog regrutiranja.

No, sa kontinuiranim regrutiranjem povezujemo i određene nedostatke. Programi koji vrše regrutiranje u širim razmjerama će dovesti do razočarenja one mlade osobe koje neće biti odabrane. Uzimajući u obzir da je cilj programa dobivanje šire podrške, obim regrutiranja mora biti pažljivo razmotren. Osim toga, izbjegavajte obuku prevelikog broja edukatora vršnjaka. Jedan od najvećih nedostataka u edukaciji vršnjaka je prevelik broj edukatora vršnjaka, koji nemaju dovoljno zadataka.

2. Odlučiti o kriterijima za odabir edukatora vršnjaka

Izrađen je spisak dogovorenih kriterija za odabir edukatora vršnjaka. Kriterij obuhvata dostupnost, starosnu dob, spol, motivaciju, prihvatanje od strane ciljne publike, prethodno iskustvo, lične osobine (ponašanje, timsko djelovanje, duh volonterizma, potencijal za vođstvo, itd.), te ostale karakteristike koje se smatraju relevantnima za određeni program.

Savjeti

- Nastojte ostvariti izbalansiran tim edukatora vršnjaka, u kojem su, kao grupi, zastupljeni važni kriteriji. Sami edukatori ne moraju pojedinačno zadovoljavati sve kriterije. Odaberite neke karizmatične facilitatore, neke koji su organizirani i jedva primjetni promatrači, a neke kao osjećajne komunikatore.
- Regrutirajte edukatore vršnjaka koji dolaze iz ciljanih grupa, a posebno kada radite sa teško dostupnim grupama, kao što su seksualni radnici, djeca sa ulice ili korisnici narkotika. Rad sa edukatorima vršnjaka iz takvih grupa može biti posebno izazovan, zato što ovi mladi ljudi često imaju logističke i psihološke poteškoće sa kojima se suočavaju zbog marginalizirane pozicije u kojoj se ovakve grupe nalaze u većini kultura.

- Iako su koristi edukacije vršnjaka najveće za same edukatore vršnjaka, važno je da se izbjegne odabir edukatora vršnjaka samo zbog toga što želite ostvariti promjenu u njihovim životima. Kriterij za odabir treba koristiti kako bi se odabrale one osobe koje će biti najbolji edukatori svojim vršnjacima.

Naučene lekcije

Uobičajena poteškoća pri izradi kriterija za regrutiranje je pretpostavka da edukatori vršnjaka trebaju predstavljati model mlade osobe koja može iskreno govoriti o sopstvenom ponašanju koje nije rizično. Odabir ovakvih edukatora vršnjaka garantira da će edukatori dojmiti samo one mlade osobe koje i same liče na taj model.

3. Postaviti jasna očekivanja

Jasna očekivanja kako od programa, tako i od mogućih edukatora vršnjaka, su dokumentirana u pismenoj formi i dogovorena na samom početku.

Primjeri

Osoblje Programa reproduktivnog zdravlja u Gruziji je otkrilo da je potrebno da definiraju očekivanja zasnovana na specifičnostima same grupe. Na primjer, nisu mogli očekivati da će zatvorenici koji koriste droge ubrizgavanjem biti u mogućnosti da obavljaju zadatke izvještavanja. Zbog toga, većinu birokratskih poslova obavljali su socijalni radnici, koji su treneri i nadzornici edukatora vršnjaka.

U Gani je Projekt »Omogućiti«, koji provodi Centar za aktivnosti razvoja i stanovništva (CEDPA), otkrio da edukacija vršnjaka provedena putem formalno strukturiranog modela daje više rezultata kada su u pitanju promjene stavova i znanja ciljane populacije, nego što je to slučaj sa neformalnom edukacijom vršnjaka. Ovo je pojačalo potrebu da edukatori vršnjaka razumiju svoje zadatke i da rade unutar strukturiranog programa.

Savjeti

- Pojasnite zadatak i vrijeme koje je potrebno; ne treba pretpostavljati da kandidati imaju jasnu sliku o očekivanjima.
- Pobrinite se da izbalansirate očekivanja sa jasnom i realnom slikom mogućnosti i poticaja; pobrinite se da ne obećavate kandidatima više od onoga što program može podnijeti.
- Očekivanja se mogu promijeniti, ako je neophodno, da potaknu zastupljenost posebnih ciljanih grupa.

4. Uspostaviti standardiziran i transparentan proces intervjuiranja i odabira

Obrasci i proces intervjuiranja, uključujući uspostavljanje kredibilnog odbora za regrutiranje, su dokumentirani i standardizirani. Proces odabira je u pismenom obliku, dostupan je svim zainteresiranim stranama i pravedno se provodi.

Savjeti

- Pobrinite se da kandidati znaju kakav proces odabira će biti korišten i kako će odluka biti donesena.
- Uputite tim za regrutiranje u proces odabira i u očekivanja od edukatora vršnjaka, te obučite osobe koje će se baviti regrutiranjem da budu pravedni i da nemaju predrasuda tokom rada.

Naučene lekcije

- ▼ Nedovoljna standardizacija procesa intervjuiranja može dovesti do favoriziranja, nedostatka objektivnosti i neslaganja unutar tima za regrutiranje.
- ▼ Iako proces odabira mora biti transparentan, ipak je važno da proces regrutiranja osigura povjerljivost podataka kandidata.

Zadržavanje

5. Dokumentirati očekivanja

Očekivanja od aktivnosti i performansi edukatora vršnjaka su pojašnjena, dogovorena i dokumentirana u pismenom obliku.

Savjeti:

- Dogovori ili ugovori trebalo bi da budu izvedeni iz očekivanja o kojima se razgovaralo tokom procesa regrutiranja. Pojašnjenja moraju biti odraz stvarnih aktivnosti i uslova rada.
- Tražiti doprinos edukatora vršnjaka prilikom nacrtu dogovora, kako bi se osiguralo da najvažnija pitanja vršnjaka budu uvrštena u dogovore i da sva pitanja budu pojašnjena.

Uzmite u obzir!

Uvijek je moguće promijeniti ugovore zajedničkim dogovorom o tome, u tom slučaju oni ne moraju obuhvatiti sve moguće okolnosti. Potrebno je obuhvatiti osnovne stavke, a promjene bi trebalo da budu pravedne i jednake.

6. Uspostaviti sredstva kontinuirane komunikacije, uključujući i povratne informacije

Otvoreni i kontinuirani mehanizmi komuniciranja između edukatora vršnjaka i nadzornika i menadžera programa su uspostavljeni, uključujući redovne povratne informacije putem nadzora, redovne sastanke edukatora vršnjaka / menadžera, te godišnji seminar.

Savjeti

- Dogovorite redovne sastanke za razmjenu iskustava i davanje povratnih informacija, tako da edukatorima vršnjaka to bude prihvatljivo i da očekuju raznovrsnu, otvorenu diskusiju.
- Povratne informacije se mogu davati u oba smijera, tako da edukatore vršnjaka treba ohrabriti da daju i primaju povratne informacije tokom svog rada u svrhu unapređenja rada.

Izazov

Podsjetite sve članove programskog tima da uvijek postoji prostor za unapređenje i da svi mogu dati svoj doprinos u stvaranju boljeg programa. Rutinski mehanizmi za povratne informacije daju jasnu poruku o tome da program nije savršen, što edukatorima vršnjaka daje dodatni poticaj da pokažu svoju inicijativu i poduzmu kreativne rizike u smjeru unapređenja programa.

7. Uspostaviti sistem poticaja

Uspostavljen je sistem pojačavanja i poticaja bez finansijske naknade, uključujući i mogućnost priznanja i nagrada; društvene i rekreativne mogućnosti; mogućnosti razmjene (i putovanja); kao i odgovarajuća napredovanja unutar grupe.

Primjer

Pristup putem poticaja može biti veoma delikatan i može izazvati osjećaj rezigniranosti ukoliko neki od vršnjaka pomisle da ne dobivaju pravičan tretman. U Jamajci su, na primjer, dvije grupe edukatora vršnjaka djelovale na istoj vladinoj zdravstvenoj klinici, no pod prilično različitim paketima poticajnih mjera, kao što su i novčane naknade za jednu, ali ne i za drugu grupu. Vrsta rezigniranosti koja je stvorena kao rezultat toga se može izbjeći prilikom zajedničkog rada dviju grupa ili rada na istom području, ako se njihove beneficije i program nagrada usklade.

Savjeti

- Pobrinite se da su bar neke od nagrada sigurne i održive, te da ne zavise od kontinuiranog finansiranja. Neke od datih nagrada su priznanje za dobar rad, besplatne karte za sportske ili zabavne događaje, dogovor o akademskim kreditima.
- Osigurajte da program poticajnih mjera bude pravedan i transparentan, sa jasnim kriterijima tako da sam proces odabira ne bude viđen kao pristrasan, a nagrade kao nezaslužene.

- Izbjegnite slabljenje uticaja nagrada, koje se može desiti kada svi dobivaju neku vrstu nagrade.

8. Uspostaviti sisteme nadzora i mentorstva (pogledati Nadzor, str. 46).

Uspješan sistem nadzora je uspostavljen zajedno sa mentorstvom, gdje je to moguće.

9. Ponudite mogućnosti povećanog uključivanja i odgovornosti

Spremnost edukatora vršnjaka da budu uključeni i da preuzmu dodatne odgovornosti se ohrabruje i omogućava koliko je to moguće, uključujući preuzimanje nekih zadataka unutar programskih operacija (npr. kotreneri, asistenti menadžera, članovi odbora za regrutiranje).

Savjeti

- Razviti stepenast sistem promocije, kao sastavni dio programa, gdje će edukatori vršnjaka biti obučavani i praćeni s ciljem ostvarivanja prelaska na odgovornije i zahtjevnije radne zadatke.
- Tražiti one zadatke i uloge unutar programa za edukatore vršnjaka koji će predstavljati mogućnosti za daljnje učenje i način za razvoj kapaciteta osoblja.

Primjer

Program razvoja mreže edukacije vršnjaka u Makedoniji pruža edukatorima vršnjaka sa iskustvom mogućnost da postanu asistenti koordinatori. U datoj ulozi im se daje mogućnost da samostalno vode određene aktivnosti, kao što je priprema i distribuiranje informacija, obrazovnih i komunikacijskih materijala (IEC), te pravljenje postera za Svjetski dan borbe protiv AIDS-a.

C. Obuka i nadzor

Obuka

1. Osigurati kvalificirane trenere

Treneri su dobro obučeni, dobro informirani, opremljeni znanjima i vještinama koji odgovaraju njihovim odgovornostima, fleksibilni su i sposobni za improvizaciju, tolerantni su i imaju iskustva u edukaciji vršnjaka, te su osjetljivi spram pitanja kulture i gendera. Oni mogu raditi kako kofacilitatori, staviti pitanja grupe ispred sopstvenih interesa, te su u mogućnosti da dobro rade unutar odabranog programa obuke.

Savjeti

- Ako nisu dostupni kvalificirani treneri, provedite obuku za trenere (ToT – engl. Training of Trainers), kako biste kadar za obuku pripremili na adekvatan način.
- Ako je to moguće, angažirajte raznoliku grupu trenera (npr. spol, starosna dob, etnička pripadnost).
- Ako treneri nisu članovi osoblja programa, onda bi programsko osoblje trebalo osigurati nadzor tokom treninga.

Primjer

Y-PEER program spaja trenere iz različitih sredina, koji vode seminare TOT-a. Program se koristi mogućnostima TOT-a i u svrhu praćenja mlađih trenera od strane starijih. Različitost trenera pomaže modeliranje principa koji su važni za Y-PEER program, kao što je balans muškaraca i žena, starosne dobi i stručnosti, kao i važnosti proširenja mogućnosti za odlične edukatore vršnjaka.

2. Odabrati kvalitetan program obuke

Odabrani program obuke se sastoji od tema i pristupa programu, odgovara u kulturološkom smislu i osjetljiv je spram gendera, interaktivan je i participativan, te je dobro strukturiran i podijeljen u izvodive vremenske periode. On obuhvata jasne ciljeve i smjernice, zasnovan je na metodološkim saznanjima i uključuje komponentu procjene.

Savjeti

- Odabrati ili prilagoditi nastavni plan tako da bude participativan i kreativan i da ostvaruje balans između izgradnje vještina i izgradnje tima. Gotovo sve što se očekuje da edukatori vršnjaka rade sa osobama koje podučavaju, treba biti modelirano tokom treninga.
- Osigurati da prilagodbe oslikavaju kulturalnu realnost vaše sredine, a u isto vrijeme promoviraju razgovor o barijerama koje se nalaze ispred željenih promjena.
- Ugraditi u program rada mogućnosti za definiranje pratećeg treninga.

Uzmite u obzir!

- ▼ Da biste procijenili i prilagodili postojeći program obuke u odnosu na potrebe i interesovanja publike datog programa, potrebna su tri paketa stručnosti, koja se podudaraju: znanje o zdravstvenim pitanjima i razumijevanje zdravstvenih pokazatelja programa koje on nastoji unaprijediti; razumijevanje obrazovnih ili pedagoških strategija i provođenje aktivnosti unutar ciljane starosne grupe, usmjerenih ka učeniku; te razumijevanje interesa i kulture edukatora vršnjaka i njihove ciljane publike.
- ▼ Ako program prilagodi nastavni plan obuke u skladu sa uslovima i potrebama svoje publike, onda bi taj prilagođeni nastavni plan trebalo osigurati svim kolegama i saradnicima koji rade sa sličnom ciljanom publikom.

3. Organizirati grupe odgovarajuće veličine

Veličina grupe za obuku (obično 15 – 20 članova) odgovara treneru, omogućava efektivno učešće, daje mogućnost za vježbu vođstva i vještina, te omogućava potpunu interakciju između vršnjaka i trenera.

Savjeti

- Čak i kada je grupa za trening odgovarajuće veličine, često je dobro podijeliti je u manje podgrupe tokom vježbi, kako bi se onima koji uče dala mogućnost da vježbaju nove vještine.

- Trening u »talasima« (nove grupe počinju sa treningom svakih nekoliko mjeseci) mogu riješiti program veličine grupe i osigurati nove regrute u odgovarajućem vremenskom intervalu

4. Strukturirati dnevni red i vrijeme koje zadovoljava potrebe obuke

Obuka se provodi tako da predmeti i vježbe dobiju dovoljno vremena u skladu sa njihovom relevantnošću i nivoom znanja i vještina trenera. Izbjegavati opterećenje učesnika treninga. Osigurati vrijeme za procjenu, sažetak i planiranje budućih zadataka.

Savjeti

- Planirajte dovoljno vremena, a posebno za participativne aktivnosti. Ukoliko se raspored ne može pratiti kako je prvobitno planirano, učinite neophodne prilagodbe što je prije moguće, dajući prioritet nekim aktivnostima kako bi se osiguralo dovoljno vremena za one najvažnije.
- Održite balans između neočekivanih, ali interesantnih diskusija, i potrebe da se pridržavate predviđenog vremena s ciljem ostvarivanja ključnih ciljeva obuke.
- Mijenjajte vrstu i dužinu aktivnosti, tako što ćete obratiti pažnju na tempo cijelog dana. Na primjer, sjedeće aktivnosti (npr. lekcije) ne bi trebalo prakticirati odmah nakon ručka.
- Mladi edukatori vršnjaka trebalo bi da imaju osnovna znanja i vještine kako bi mogli prenijeti tačne informacije o temama za koje se obučavaju.

5. Dati odgovarajuću literaturu i materijale za učesnike

Učesnici dobivaju materijale unaprijed i tokom sesija, zavisno od onoga što odgovara datom momentu, uključujući praktične materijale za učesnike i literaturu za vježbe. Primjerci referenci materijala za korištenje se daju prilikom zaključnog dijela obuke.

Uzmite u obzir!

Zamolite one koje podučavate da pomognu u pripremi i distribuciji materijala. Ovo pospješuje njihovo učešće i pomaže trenerima da svoje vrijeme koriste na bolji način.

Savjeti

- Budite model dobrog planiranja i dajte korisne, stručne materijale na pravovremen i pravilan način;
- Koristite se fasciklama, bojama i ostalim sredstvima za organiziranje materijala i lak pristup željenom sadržaju.

6. Koristiti interaktivne, participativne i pristupe za razvoj vještina

Obuka koristi pristupe koji maksimalno koriste učešće polaznika, kao što su interaktivne vježbe, mogućnost vježbanja novih (ili važnih, već postojećih) vještina, te igre uloga u situacijama sa kojima se mogu susresti.

Savjeti

- Osigurati da su odgovarajuće pomoćno osoblje, roditelji i sponzori upoznati i da nema problema sa participativnim pristupom.
- Osigurati da edukatori vršnjaka dobiju dovoljno vremena da vježbaju vještine tokom obuke.

Izazov

Ništa neće toliko minirati kvalitet edukacije vršnjaka kao obuka koja je previše didaktična, dosadna ili nerelevantna u odnosu na životno iskustvo. Takva vrsta obuke je obično ona sa kojom su se edukatori vršnjaka i njihova publika susretali u učionicama. Ovi standardi preporučuju tehnike za obuku koje će onima koji uče biti novi, prihvatljiviji, atraktivniji, pa čak i provokativniji. Stručnjaci interaktivnog podučavanja, čak i kada nemaju dovoljno znanja o HIV/AIDS-u ili o reproduktivnom zdravlju, mogu pomoći u planiranju obuke i prilagođavanju nastavnog programa tako da aktivnosti budu interesantne i duhovite. Edukacija vršnjaka usmjerena ka učeniku može se činiti haotičnom i nediscipliniranom, a oni koji su naviknuti na tradicionalne pristupe podučavanju mogu pretpostaviti da je neproduktivna i čak da podriva zdravu školsku klimu.

7. Provesti alate i metode za procjenu obuke i učesnika obuke

Mehanizmi za procjenjivanje znanja i razvoja vještina polaznika uspostavljeni su na samom početku treninga (kao polazna tačka), te se koriste pri zaključivanju obuke (procjena nakon obuke). Alati su dostupni i za polaznike da sami procijene obuku.

Savjeti

- Tražite stručnu pomoć u razvoju alata za procjenu napretka polaznika i same obuke, uključujući rad facilitatora. Koristite se ovim rezultatima u svrhu redizajniranja obuke, ako je to neophodno.
- Postavite odgovarajući težište na M&E same obuke i sagledajte buduće aktivnosti M&E s ciljem bavljenja tekućom procjenom usvajanja vještina edukatora vršnjaka i njihovog rada.

Uzmite u obzir!

Kao dodatak koji služi za testiranje prije i poslije obuke za određivanje da li su edukatori vršnjaka usvojili neophodna znanja i vještine, korisno je da polaznici ispune formular za procjenu na kraju obuke. Na ovaj način oni mogu pomoći da se identificiraju prednosti i slabosti obuke, kao i da se odredi koje su to teme o kojima bi oni sami željeli da dobiju dodatnu obuku i dodatne informacije.

8. Razgovarati o etičkim pitanjima

Etička pitanja (kao što su povjerljivost, omjer snaga i jednakopravnost spolova), koja se mogu pojaviti u vezi sa aktivnostima edukatora vršnjaka, obrađuju se kao dio obuke.

Savjet

- Osigurajte da teme budu razmotrene u svjetlu najjačih kulturoloških pritisaka i pitanja koja su s tim povezana.

Uzmite u obzir!

Razgovarajte o etičkim pitanjima u vašoj organizaciji prije obuke grupa u edukaciji vršnjaka. Razmotrite rad sa timom osoblja i edukatora vršnjaka, s ciljem izrade etičkog kodeksa za program (na osnovu etičkog kodeksa u ovom dokumentu, ako vam može pomoći). Neke organizacije postavljaju svoj etički kodeks na vidljiva javna mjesta, kako bi podsjetili osoblje i edukatore vršnjaka na njihove obaveze. Druge organizacije traže od edukatora vršnjaka da potpišu etički kodeks, koji je uvršten u pojedinačne ugovore sa edukatorima vršnjaka.

9. Uključiti mlade u svim fazama

Mlade osobe su uključene u sve aspekte projektovanja, provedbe i procjene obuke, te pomažu tokom planiranja budućih obuka.

Savjeti:

- Osigurajte da se učešće mladih javlja u partnerstvu sa odraslima, čije iskustvo i upute imaju ključnu ulogu u procesu.
- Zamolite mlade koji su već prošli kroz trening da obave kofacilitaciju tokom obuke novih edukatora vršnjaka.

Primjer

Jedna studija FHI/YouthNet o uspješnosti edukacije vršnjaka u Dominikanskoj Republici i Zambiji došla je do zaključka da je uključivanje mladih ključno za zadržavanje edukatora vršnjaka, za njihovu motiviranost i produktivnost. »Učešće mladih« ne znači da edukatori vršnjaka imaju kontrolu nad programom, nego da ih odrasli potiču da daju značajan doprinos. Mlade osobe moraju dobiti odgovarajuću obuku i nadzor da bi unaprijedile svoje vještine u vezi sa donošenjem odluka i vještine za obavljanje svojih zadataka.

Nadzor

10. Organizirati obučeno, pripremljeno osoblje

Nadzornici su obučeni u vještinama nadzora, očekivanjima od programa i sadržaju i pristupu edukaciji vršnjaka.

Savjeti

- Prilikom obuke odraslih nadzornika za edukatore vršnjaka, naglasiti izgradnju tima i primjenu različitih vještina za različite potrebe.
- Obučiti nadzornike da budu osjetljivi spram dinamike grupe, svjesni vlastitih vrijednosti i stavova i osjećajni kada se radi o psihološkim pitanjima sa kojima se edukatori vršnjaka suočavaju.
- Osigurati da nadzornici periodično revidiraju planove programa i njegove ciljeve, kako bi osigurali da je njihov nadzor u skladu sa ciljevima programa.

11. Osigurati da edukatori vršnjaka budu dobro pripremljeni

Nadzornici bi trebalo da osiguraju da edukatori vršnjaka dobiju odgovarajuću pripremu (kroz obuku i sticanje/vježbanje vještina) prije nego što počnu rad. Unapređenje znanja i vještina se obavlja prema potrebi, sa svakim povećanjem uloga.

Primjer

Projekat iz Rumunije, Obrazovanje o porodičnom životu, daje edukatorima vršnjaka redovne mogućnosti da vježbaju svoje vještine i da dobivaju povratne informacije od svojih kolega, edukatora vršnjaka i odraslih članova programa. Održavaju se sedmični sastanci, na kojima se edukatorima vršnjaka daje mogućnost da vode aktivnosti pred programskim osobljem u vezi sa raznim pitanjima reproduktivnog zdravlja, koja sami odabiru, organiziraju i razvijaju. Ovo im daje mogućnost da unaprijede svoje sposobnosti facilitacije i komunikacije, nadopune svoja znanja o pitanjima reproduktivnog zdravlja, te izgrade svoj odnos i etiku kao edukatori vršnjaka.

Savjeti

- Nakon početne obuke, nadzornici bi trebalo da prate rad i zahtjeve za pomoć, te zakazuju povremene kurseve podsjećanja ili na druge načine ispunjavaju identificirane potrebe.
- Neke aktivnosti nadzora trebalo bi da se dešavaju na terenu, nakon što edukatori vršnjaka počnu rad.

12. Kontinuirano jačati motivaciju i etičko ponašanje

Nadzornici kontinuirano jačaju motivaciju edukatora vršnjaka, prate ograničenja (lična ili profesionalna), jačaju pridržavanje etičkom kodeksu, te osjetljivost na kulturološka i pitanja spola. Ako je to moguće, nadzornici promoviraju mogućnosti za lični razvoj.

Izazov

Programi moraju napraviti jasnu razliku između ponašanja edukatora vršnjaka koje zahtijeva disciplinarnе mjere i ponašanja koje zahtijeva prekid dogovora. Vjerovatno će postojati i neka siva područja, iako kršenje etičkih pravila predstavlja jasan razlog za prekid dogovora (pogledati Dio 4. Etički kodeks). Prilikom definiranja i provedbe ovih ograničenja i kodeksa, sami edukatori vršnjaka imaju ključnu ulogu. Kodekse ponašanja trebalo bi posmatrati u kontekstu ciljeva i misije programa. Na primjer, ako program nastoji doseći i izvršiti uticaj na mlade koji se upuštaju u rizična ponašanja, onda je kontraproduktivno odabrati edukatore vršnjaka za njihov model ponašanja i kazniti ili odbaciti one koji se ne ponašaju uvijek na savršen način.

U isto vrijeme, važno je priznati da programi, a posebno oni novi, predstavljaju probnu aktivnost u očima javnosti i nositelja interesa. Takvi programi trebalo bi da budu nešto pažljiviji kada je u pitanju javno ponašanje edukatora vršnjaka. Kako program bude sazrijevao, standard kojeg će se edukatori vršnjaka pridržavati nije »ponašanje bez rizika«, nego prije njihova ozbiljnost u razmišljanju i razgovori o takvom ponašanju. Zreo program odabire i podržava mlade osobe koje su najčešće izuzetno odgovorne – ne savršene – i koje su posvećeni i spremni edukatori.

Savjeti

- Motiviranje edukatora vršnjaka i jačanje poštivanja etičkih standarda zahtijeva balans između realno prihvatljivog ponašanja mladih osoba i vođenja vanjskih očekivanja nositelja interesa i članova publike.
- Potrebni su sistemi podrške kako bi se tretirala motivacija, stres i sagorijevanje (burn-out) među edukatorima vršnjaka.

13. Upravljanje dinamikom grupe i ohrabriti izgradnju tima

Nadzornici upravljaju dinamikom grupe, ohrabruju izgradnju tima, promoviraju sigurno okruženje, te imaju uvida u lične odnose.

Savjeti

- Nadzornici moraju pratiti pojedinačna ponašanja, lične odnose i sveukupnu grupnu dinamiku, te intervenirati u ranim fazama pojave problema
- Obuka i sastanci nadzora grupe trebalo bi da sadrže osjećaj sigurnosti, zabave i timskog rada. »Ledolomci« i slične aktivnosti, od kojih su neke fizičke, su važni alati za izgradnju tima i trebalo bi ih koristiti i pored nedostatka vremena.

Uzmite u obzir!

- ▼ Neophodno je, i nije neprofesionalno, za edukatore vršnjaka i nadzornike, da koriste grupne sesije za bavljenje pitanjima koja unose nemir, uz odgovarajući obzir prema emocionalnoj sigurnosti.
- ▼ Programi su pametno osmišljeni u smislu izrade pravila koja ograničavaju količinu i prirodu trača. Oni mogu odrediti uslove pod kojima se nadzornicima treba odmah reći o ponašanju edukatora vršnjaka, te o ostalim uslovima u kojim je poželjna procedura takva da zahtijeva direktan razgovor sa osobom koja je nanijela uvredu, prije nego da se uključi nadzornik, osim u slučajevima gdje nije došlo do popravljivanja ponašanja.

14. Podijeliti odgovornosti sa edukatorima vršnjaka

Nadzornici dijele nadzor i odgovornosti sa edukatorima vršnjaka i uključuju ih u procese nadzora kao aktivne učesnike, uz otvoren poziv da daju povratne informacije.

Savjeti

- Nadzornici i oni koji se nadziru moraju se jasno dogovoriti o tome šta je to što bi osoba koja se nadzire trebalo da nauči.
- Nadzornici i edukatori vršnjaka trebalo bi da sagledaju rezultate programa prilikom razmatranja mogućnosti promjene nadzora ili aktivnosti korištenih tokom nadzora, a sa ciljem unapređenja rezultata programa.

Izazov

Odgovornost treba zaslužiti. U idealnoj situaciji edukatori vršnjaka trebalo bi da budu aktivni učesnici u sopstvenom nadzoru, no svaki edukator vršnjaka i svaki kadar mora iskazati veliku odgovornost da to učini. Edukator vršnjaka ne može reći nadzorniku »Želim da naučim X«, ako on ili ona nije pokazala ozbiljnost i nastojanje da nauči ostale, osnovne vještine. Grupa, na sličan način, zaslužuje veće uključenje i da se čuje njen glas putem rada.

D. Upravljanje i nadgledanje

1. Osigurati poštivanje standarda programa

Upravljanje sistematički prati i osigurava poštivanje standarda i inicira korektivne aktivnosti pri identificiranju nedostataka.

Savjeti

- Prilikom rada u smjeru sveukupnog pridržavanja standardima, upravljanje bi trebalo da postavi prioritete, koristi fleksibilnost i bavi se stvarnim stanjem, osiguravajući da standardi budu izvodivi u kontekstu trenutnih uslova.
- Kada se neki standard pokaže kao teško ostvariv, uprava, u saradnji sa edukatorima vršnjaka, trebalo bi da odredi da li

da se aktivnosti prilagode tako da se standardi ispune ili da se standard prilagodi kako bi se bavio praktičnom realnošću.

Izazov

Vođe programa su odgovorne da osiguraju širok nadzor i praćenje u odnosu na tendenciju ka dnevnim aktivnostima i na hektične korake u skretanju pažnje na praktične standarde, koji program čine uspješnim. U isto vrijeme, svi standardi nisu jednako bitni i uvijek su u okviru određenog konteksta. Ponekad postoje realni razlozi zbog kojih program nije u mogućnosti da ispuni neki od određenih standarda.

2. Osigurati tehničku kompetentnost upravljačkog tima

Uprava je demonstrirala tehničke kompetencije u specifičnim područjima koja odgovaraju njihovim odgovornostima, uključujući strategije i metodologije u edukaciji vršnjaka, aktivnosti komunikacija u vezi sa promjenom ponašanja (BCC – behaviour change communication), te M&E.

Savjeti

- Menadžeri zahtijevaju vještine u cijelom spektru disciplina, tako da je važno procijeniti njihove potrebe i osigurati trening ili kurseve za prevazilaženje najalarmantnijih nedostataka.
- U okruženju koje je ograničeno u pogledu resursa, programi moraju posmatrati menadžment kao jedan tim i osigurati da sve potrebne vještine budu općenito prisutne, ako već ne postoje u svakom od članova tima.

Uzmite u obzir!

Menadžment demonstrira svoje kompetencije tako što stalno širi svoju stručnost. Dobro upravljanje prepoznaje potrebu da se posvete vrijeme i resursi za nova znanja, teoriju i iskustva izvan (kao i unutar) programa, te osigurava učešće u konferencijama i web emitiranjima, pretplaćuje se na magazine i pronalazi vrijeme za čitanje i distribuciju ključnih informacija osoblju.

3. Uspostaviti i održati kvalitetna očekivanja od aktivnosti programa

Menadžment i edukatori vršnjaka kreiraju uputstva i očekivanja o kvalitetu različitih aktivnosti u edukaciji vršnjaka (npr. provode diskusije u manjim grupama, organiziraju događaje, izrađuju korisne upute), te pronalaze rješenja za situacije u kojima nisu ispunjeni standardi kvaliteta.

Savjeti

- Ako nisu već uspostavljene mjere ostvarivanja kvaliteta, tim menadžera i edukatora vršnjaka mogu raditi zajednički na definiranju očekivanja u vezi sa kvalitetom, te ih mogu podijeliti sa ostalim osobama u programu.
- Promovirati i jačati očekivanja u vezi sa kvalitetom putem menadžmenta i aktivnosti nadzora.

Uzmite u obzir!

Edukatori vršnjaka će biti više motivirani da zadrže visok kvalitet svojih aktivnosti ukoliko shvate da kvalitet predstavlja važno pitanje za menadžment. Menadžment treba da se pobrine da poduzme mjere na ostvarivanju kvaliteta u obuci, vanjskim odnosima i ostalim aktivnostima.

4. Uspostaviti uspješno administriranje ljudskih i finansijskih resursa

Uspješni sistemi za upravljanje ljudskim i finansijskim resursima su uspostavljeni, a za njihovu provedbu je zaduženo obučeno i kompetentno osoblje.

Savjeti

- Osigurati da su ljudski resursi i osoblje u finansijama i administraciji dobro uključeni u sveukupnu programsku strukturu.
- Promovirati razumijevanje među svim osobljem i edukatorima vršnjaka kada je u pitanju svrha i funkcija ljudskih resursa i finansijskog osoblja, te kako mogu jedni drugima pomoći.

Izazovi

U nekim programima se dešava da stvarna ili zamišljena razdvojenost programskog i administrativnog i finansijskog osoblja ograničava uspješnu koordinaciju i ponekad dovodi do sukoba. Neki članovi programskog osoblja mrze formulare i protokole koje od njih zahtijeva administrativno osoblje; oni misle da svi koji direktno »ne rade posao«, na neki način umanjuju vrijednost rada. Poduzmite konkretne korake da biste spriječili barijere koje se mogu pojaviti između administrativnog i programskog osoblja.

Pravične platne strukture su često pravi izazov za niskobudžetne programe. U većini slučajeva su edukatori vršnjaka volonteri. Tenzije u vezi sa nivoom plaćanja mogu se pojaviti između volontera, mladih edukatora i plaćenog osoblja, kao i između mladog osoblja programa i osoblja iz ljudskih resursa i finansija, koji imaju tendenciju postavljanja većih plata na samo tržište rada u odnosu na mlade osobe, koje čine plaćeno osoblje. Ako program želi imati jako finansijsko osoblje, onda bi trebalo i da plati nivoe koji su konkurentni ostalima. Da bi se ovakve tenzije tretirale, članovi osoblja trebalo bi da nađu druge načine kojima će motivirati edukatore vršnjaka i osigurati druge vrste beneficija.

5. Uspostaviti transparentne procese donošenja odluka

Odluke o operacijama programa su jasne, odgovaraju programskoj politici i kulturi i, ako je neophodno, mogu biti dokumentirane.

Naučena lekcija

Veza između nositelja interesa, osoblja i edukatora vršnjaka u procesu donošenja odluka ima tendenciju da bude fluidna i dinamična. U ranim fazama razvoja programa, nositelji aktivnosti imaju više odgovornosti; tokom sazrijevanja programa, vođstvo i sami edukatori vršnjaka preuzimaju na sebe veću odgovornost, a nositelji interesa su sve manje uključeni, a često samo kada se radi o pitanjima od izvanredne važnosti.

Savjeti

- Menadžment bi trebalo da osigura da osoblje i edukatori vršnjaka znaju kako se donose odluke i u kojim okolnostima dolazi do mogućnosti za unos i razmjenu informacija.
- Praćenje jasno definiranog procesa donošenja odluka pomaže menadžerima da budu odgovorni za svoje odluke.

6. Uspostaviti proces za učešće mladih u procesu donošenja odluka

Mladi imaju ulogu u procesu donošenja odluka o upravljanju programom i davanju svog viđenja programske odluke.

Savjeti

- Mladi bi trebalo da budu uključeni u tijela koja donose odluke u odgovarajućem broju, tako da se ne osjećaju uplašenima.
- Zbog toga što obično nemaju puno iskustva, mladima je nekada potrebno dati dodatno usmjerenje kada je u pitanju odgovornost u vezi sa donošenjem odluka i radom sa odraslima.
- Odraslima je također potrebno dati uputstva u vezi sa dijeljenjem procesa donošenja odluka sa mladima.

Naučena lekcija

Kada tijela za donošenje odluka koja čine mladi rade paralelno sa osobljem ili sa tijelima koja čine odrasli, često dolazi do razmimoilaženja i podjele. Partnerstvo između mladih i odraslih uključuju mlade i odrasle koji rade rame uz rame jedni sa drugima i bave se zajedničkim pitanjima.

7. Korištenje M&E za donošenje odluka

Rezultati i pravovremeno izvještavanje o programskim aktivnostima, kao i sve vrste provedenih procjena, koriste se za prilagođavanje operacija programa i planiranje budućih aktivnosti.

Savjeti

- Nemojte čekati da javni finalni izvještaj bude završen prije nego što iskoristite svoje M&E podatke; planirajte da rezultate dobijete brzo i bavite se izazovima onako kako se oni pojavljuju.
- Potražite neočekivane implikacije M&E podataka, uključujući dokaze koje niste svjesno tražili.

Izazov

Praćenje podataka nije uvijek striktno i pouzdano. Zbog toga bi podaci trebalo da daju informacije za donošenje odluka u onom omjeru koliko su kredibilni; kada su podaci isključivo sugestivni, potrebno je provesti fokusiranu procjenu.

8. Promovirati saradnju i povezivanje

Menadžment promovira saradnju sa partnerskim organizacijama i institucijama, te podržava umrežavanje sa ciljem povećavanja dosega i širine programskih aktivnosti.

Naučena lekcija

Kada nezavisni programi postanu blisko povezani u nekom projektu sa kojim imaju zajednički cilj i dijele značajne resurse, tada oba postaju značajno jača i održivija. No, izgradnja koalicije zahtijeva dosta rada i vremena i ne predstavlja vrijednost osim kada daje rezultate. Mnogi programi su se suočili sa ograničenjima prilikom beskrajnog procesa izgradnje koalicija, kao da su sami procesi bili svrha. Ključno pitanje koje je potrebno postaviti o mrežama i koalicijama je: kako one mogu pomoći ovom programu da ostvari svoju misiju i ciljeve?

Savjeti

- Početi u fazi planiranja programa, graditi na osnovu osnovne grupe nositelja aktivnosti, s ciljem povećanja dosega i stvaranja zajedničkih veza sa sličnim grupama.

- Identificirati područja u kojima bi se program mogao provoditi (npr. bolje veze sa ciljanom publikom ili veća stručnost u tehničkim područjima), kako bi se vaše aktivnosti umrežavanja fokusirale i bile prioritet.

9. Uspostaviti veze i upućivanja na servise i usluge

Menadžment osigurava funkcionalan sistem veza sa odgovarajućim servisima i uslugama ukoliko je potrebno uspostaviti dodatak servisima samog programa.

Naučena lekcija

- ▼ U Latviji je Udruženje za planiranje porodice i seksualno zdravlje provelo program o zdravstvenim servisima prijateljima mladih, koji su uključivali identifikaciju, procjenu i obuku pružatelja usluga. Baza podataka ovakvih servisa urađena je za edukatore vršnjaka kako bi bili u mogućnosti da upućuju i savjetuju mlade gdje da nađu informacije na internetu.
- ▼ U Beogradu, u Srbiji i Crnoj Gori, Centar za Prevenciju AIDS-a i SPI-a, Instituta za zdravlje učenika, organizira dobrovoljno savjetovanje i testiranje (VCCT) u večernjim satima, a radi zajedno sa članovima Y-PEER Network za Srbiju i Crnu Goru. Večernji sati povećavaju pristup mladim osobama koje su pod većim rizikom za infekciju HIV-om, uključujući korisnike droga ubrizgavanjem, muškarce koji imaju seksualne odnose sa muškarcima, seksualne radnike, etničke manjinske grupe, te one koji su jako siromašni. NVO članovi Y-PEER mreže, koji su obučeni za aktivnosti dosega i za VCCT rad, se druže i razgovaraju sa klijentima u čekaonici. Ovo daje dodatnu podršku i pomaže u pružanju informacija koje mogu pomoći u daljnjem radu sa grupama koje je teško doseći.

Savjeti

- Uspostaviti veze sa servisima koji će biti traženi, kao rezultat poruka i promocije programa (tj. SPI vođenje ili VCT).

- Napraviti listu prioriteta radnih odnosa sa agencijama koje su povezane i koje služe za upućivanje, a u odnosu na one usluge koje će klijentima biti najpotrebnije. Ako je moguće, napravite značajan pregled ovih agencija kako biste osigurali da vaši klijenti dobiju odgovarajuću njegu.

10. Uspostaviti planove za održivost

Menadžment prati izvodiv plan za mobiliziranje resursa tokom trajanja programa, kako bi se omogućila održivost nakon predviđenog trajanja.

Izazov

Programi za mlade i programi prevencije su gotovo uvijek slabo finansirani i privremeni. Prema definiciji, njihova ciljna grupa odraste i preraste sam program, čime se gubi status zagovarača. Konzervativne odrasle osobe se plaše programa edukacije vršnjaka. S ciljem promoviranja održivosti, programi edukacije vršnjaka trebaju uzeti u obzir javnu percepciju. Agresivno i strateško bavljenje dobrim odnosima, kako s općom javnošću, tako i ciljanom grupom donositelja odluka, uvijek odražavajući značajna dostignuća unutar ciljane grupe, predstavlja veoma važan element strategije održivosti.

Savjeti

- Planovi bi trebalo da obuhvataju institucionalnu i finansijsku stabilnost.
- Održivost bi trebalo da bude potpomognuta dokumentiranjem dokaza o dostignućima i objavljivanjem uspjeha pred nositeljima interesa i pred javnošću..
- Trenutna finansijska podrška je uvijek veoma hitna; no, važno je razmišljati i planirati dugoročnije finansiranje, još u ranim fazama procesa programa.
- Obuhvatiti dugoročnije i buduće sponzore, finansijere i one koji bi mogli dati podršku još u najranijim fazama revizije i planiranja, a s ciljem povećanja uključenosti i posvećenosti.

Primjer

U ECHO MREŽI programu u Rusiji, glasina koja je kružila o kraju programa je došla do volontera kao informacija o kraju njihovih aktivnosti. Ovo je rezultiralo naglim padom broja volontera. Velike volonterske mreže traže jake i uspješne komunikacijske strategije, koje će pomoći ostvarivanje održivosti.

E. Praćenje i procjena

1. Uspostaviti relevantne, jasne ciljeve

Jasno definirani programski ciljevi su mjerljivi, vremenski određeni i moguće ih je ostvariti.

Savjeti

- Ciljevi koji su korišteni na M&E moraju biti identični ili izvedeni iz misije i ciljeva koji su izrađeni na samom početku programa.
- Iako programi trebaju imati visoka očekivanja, praktično je da imaju i privremene ciljeve, kako bi se napredak mogao vidjeti još u ranim fazama.

Izazov

Neke važne smjernice nije jednostavno ili moguće precizno mjeriti, no ne bi ih trebalo zanemariti. Ponekad je potrebno nekoliko godina dok se ne dođe do mogućnosti da se jasno obilježe pokazatelji koji će omogućiti procjenu faktora u »prijateljskoj atmosferi«.

2. Uspostaviti funkcionalne, relevantne indikatore

Postavljeni su indikatori koji odražavaju spol, starosnu dob, religijsku i etničku pripadnosti i koji omogućavaju praćenje i mjerenje rezultata ciljane grupe i uspješnost programskih aktivnosti (kao što su napuštanje programa, broj sastanaka nositelja interesa, broj mladih osoba do kojih se doseglo, broj aktivnosti, itd.).

Savjeti

- Razmotrite uvođenje stručne pomoći za zadatak uspostavljanja pokazatelja; najlakši i najočitiji nisu uvijek i najkorisniji indikatori procjene programa.
- Odaberite samo one pokazatelje koji odražavaju ono što program želi promijeniti i za šta vjeruje da može promijeniti.
- Budite svjesni da neki od pokazatelja mogu biti kulturološki osjetljivi. U nekim mjestima ćete odbiti ljude da učestvuju ako im postavite pitanja o njihovoj religiji ili etničkoj pripadnosti.

Primjer

Mnogi indikatori zahtijevaju opsežnu diskusiju o programskoj filozofiji i ciljevima. Ako, na primjer, aktivno učesće putem diskusija i debata predstavlja cilj, tada će najbolji pokazatelji možda obuhvatiti broj mladih koji će govoriti tokom sesija, broj minuta njihove usmene prezentacije, te broj odgovora koje su mladi dali na pitanja drugih (prije nego edukatorima vršnjaka). Nijedan od ovih pokazatelja neće biti artikuliran kao mjerilo u tradicionalnom učioničkom obrazovanju.

3. Uvrstiti M&E u plan rada od samog početka

M&E plan, sa pridruženim budžetom, uvršten je u radni plan na samom početku programa. On obuhvata sve aspekte programa, uključujući regrutiranje, obuku, aktivnosti u edukaciji vršnjaka, nadzor, rad edukatora vršnjaka, uključivanje mladih, jednakost spolova i saradnju.

Savjeti

- Sagledajte svaki aspekt programa od samog početka, sa pokazanim prioritetima.
- Korištenje stručnjaka koji će dati savjete ili provesti M&E je ključno. Osigurajte izgradnju kapaciteta među programskim osobljem i edukatorima vršnjaka kada dovodite vanjske stručnjake.

Uzmite u obzir!

Posvećivanje M&E planu od samog početka ne samo da osigurava obavljanje osnovnih mjerenja, već može pomoći i da se pojasne prioriteti i sredstva kojima se mjeri uspjeh.

4. Provesti procjenu polaznih vrijednosti

Provedena je procjena polaznih vrijednosti, u odnosu na koju će se mjeriti ostvarivanje ciljeva. Ova informacija se koristi za praćenje programskih aktivnosti.

Savjet

- Uz pomoć stručnjaka trebalo bi osmisliti razumnu procjenu polaznih vrijednosti, izvedenih iz uspostavljenih indikatora koje namjeravate kasnije mjeriti u pratećim procjenama.

Uzmite u obzir

Iako postoje drugi načini za mjerenje učinka programa, mjerenja ponašanja prije i poslije intervencije i zdravstveni rezultati su najdramatičniji i najznačajniji za nositelje interesa. Ipak, mjerenja mogu biti skupa i trajati duže vrijeme, a posebno ako se mjere rezultati u zdravstvu. Procjene znanja se lako dobivaju, ali usvojena znanja ne znače odmah i promjenu ponašanja.

5. Izraditi alate za praćenje i sisteme mjerenja

Testirani i korisni alati za praćenje (upitnici, dnevници, obrasci, itd.) su izrađeni kao dio M&E sistema za praćenje i mjerenje rezultata i napretka. Osoblje i edukatori vršnjaka su obučeni da ih koriste.

Savjeti

- Osigurajte izradu kvalitativnih i kvantitativnih alata. Dokumentiranje obrazovnog procesa i uvidi u edukaciju vršnjaka mogu biti jednako vrijedni kao i kvantitativne promjene; ova kvalitativna informacija baca svjetlo na razloge i uslove pod kojima dolazi do intervencije.
- Ako je moguće, identificirajte alate koji su već izrađeni i koji mogu biti prilagođeni vašem programu.

Izazov

Edukatori vršnjaka će možda morati mnoge aktivnosti pratiti sami. Oni bi mogli biti lako educirani kako da na tačan i precizan način vrše posmatranja, no potrebno je tretirati pitanja lojalnosti, kao kada bi od osoba bilo koje dobi tražili da daju procjenu uspješnosti svojih prijatelja.

6. Osigurati kapacitet za planiranje i provedbu M&E

Osoblje programa ima kapacitete za planiranje i provedbu M&E, ili je identificirana odgovarajuća vanjska podrška.

Savjeti

- Stručnjaci u oblasti metodologije procjene i planiranja su neophodni za uspješnu provedbu M&E.
- Stručnost je ponekad dostupna i besplatno, kao što je to pomoć sa univerziteta koji imaju akademski interes za program ili od partnera radi unapređenja saradnje.

Izazov

M&E može biti skup, a posebno ako se procjene fokusiraju na ponašanje među ciljanim grupama. Ako se provede sa premalo sredstava ili sa primjerima koji su premaleni i koji nisu odabrani nasumično, procjena koja nije pravilno osmišljena i provedena može učiniti više štete nego koristi.

7. Uspostaviti sredstva za učešće mladih u planiranju i provedbi M&E

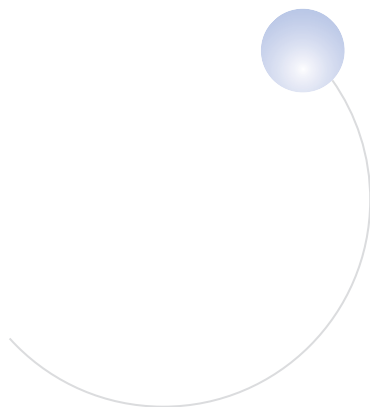
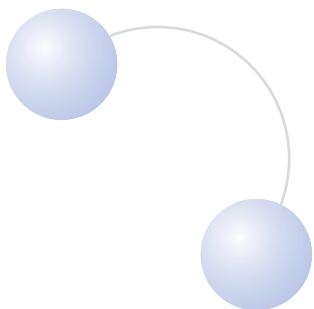
Mlade osobe su uključene u planiranje funkcija M&E, uključujući izradu i testiranje instrumenata, te u provedbu M&E, uključujući planiranje, praćenje i zadatke procjene.

Izazov

Prevelika vjera u uspješnost programa i talenat kolega i edukatora vršnjaka može negativno uticati na objektivnost prilikom razvoja i provedbe M&E funkcija.

Savjeti

- Mladi mogu ponuditi relevantnost M&E dizajnu i radu.
- Mladi moraju biti obučeni da budu uspješni partneri u M&E aktivnostima.

- 1. Poštovati, promovirati i štiti ljudska prava.** Programska politika, ciljevi i smjernice za provedbu obuhvataju poštivanje ljudskih prava kao integralan dio programskog pristupa.

Pažljivo identificirati odgovarajuće okvire ljudskih prava koji se odnose na program, te osigurati da ove principe osoblje, edukatori vršnjaka, partneri i učesnici razumiju. Uzimajući ove principe u obzir, dati prioritet pitanjima ljudskih prava koja su najrelevantnija za ovaj program i postaviti ih u odnos sa posebnim uslovima u državi i zajednici u kontekstu praktičnih razmatranja.

- 2. Pokazati kulturalnu osjetljivost.** Osjetljivost spram kulturalnog konteksta ciljane publike i okruženja programa, u okviru perspektive ljudskih prava, nediskriminacije i jednakosti, obuhvaćena je u obuci, provedbi i nadzoru.

Osigurati dovoljno vremena za razgovor o kulturi tokom obuke ili kao stalni dijalog, a posebno u tretiranju pitanja oko kojih postoji neslaganje i nelagoda. Niko nije imun na neosjetljivo ponašanje, a osobe na svim nivoima, od višeg osoblja do vršnjaka edukatora, mogu imati koristi za svoj lični i profesionalni razvoj od aktivnosti koje istražuju kulturalne osjetljivosti.

- 3. Poštovati različitosti.** Edukatori vršnjaka se usmjeravaju ka poštivanju sopstvene različitosti, kao i različitosti kultura ciljane publike, etničkih razlika, seksualne opredijeljenosti, rase, jezika, društveno-ekonomskog konteksta i mjesta boravišta.

Da bi se pomakli dalje, od plaćenog pričanja ka veličanju različitosti, posvetite vrijeme i vještine diskusijama o razlikama, uključujući međudisciplinarnе perspektive, kao i o tome kako

dolazi do predrasuda i šta se može učiniti na tom planu. Različitosti su ponekad moguće u retorici, no nisu demonstrirane u praksi. Ponekad je teško privući različito osoblje ili održati adekvatnu različitost unutar kadra edukatora vršnjaka, no programi su odgovorni za obavljanje svega neophodnog za demonstriranje njihove posvećenosti stvarnim različitostima.

4. Promovirati jednakopravnost spolova i pravednost.

Programske politike, obuka, nadzor i uputstva za provedbu naglašavaju ciljeve jednakopravnosti spolova i mogućnost za prisustvo i svijest o jednakopravnosti spolova u učenju i obrazovanju.

Svijest o jednakopravnosti spolova trebalo bi da bude tema svih programskih aktivnosti i materijala. Ovo obuhvata menadžment, zapošljavanje osoblja, obuku, nadzor, te aktivnosti koje provode vršnjaci. Svijest o jednakopravnosti spolova trebalo bi da bude prisutna prilikom pružanja mogućnosti edukatorima vršnjaka za vođstvo i prilikom pokretanja diskusije i edukacije o podizanju svijesti. Obratite posebnu pažnju na nejednakopravnost spolova i diskriminaciju, uključujući rodno bazirano nasilje. Osjetljivost spram tradicije i vjerovanja zajednice ne znači pridržavanje nepravednim praksama; ali to ponekad znači pažljiv odabir poruka.

5. Osigurati i zaštititi povjerljivost. Edukatori vršnjaka su obučeni da zadrže povjerljivost u razgovoru sa svojim vršnjacima o njihovim brigama i uvjere svoje vršnjake da ovaj program podržava povjerljivost.

Razviti jasnu, pisanu politiku o povjerljivosti i o tome kako se ova posvećenost provodi u djelo. Ojačati politiku davanjem opisa slučajeva tokom treninga i nadzora. Razviti i ojačati dobro artikulirana upozorenja i kazne, ako je to potrebno. Često objašnjavati razliku između čuvanja povjerljive informacije i davanja ključne informacije programskom osoblju i drugim odgovornim odraslim osobama.

- 6. Promovirati samostalno preispitivanje vrijednosti; nemojte nametati vrijednosti.** Edukatori vršnjaka, tokom obuke i nadzora i u radu sa vršnjacima, se ohrabruju da istražuju sopstvene vrijednosti. Vrijednosti jedne osobe ne treba prisilno nametati drugoj.

Značajne obuke i tekući nadzori moraju se baviti razlikama između vrijednosti i vjerovanja, te pitanjima kako se pojedine pojedinačne vrijednosti podudaraju sa socijalnim ili programskim vrijednostima. Pitanja i potpitanja koja pomažu edukatorima vršnjaka da istraže i ispituju svoje vrijednosti će biti veoma korisna u radu sa njihovim mladim klijentima. Programi se suočavaju sa posebnim promjenama kada su namijenjeni pomaganju mladima koji vjeruju, pa čak i djeluju, na osnovu vrijednosti koje program osuđuje. Programi bi trebalo da budu osjetljivi prema vrijednostima koje njihova publika ima, ali ne i da imaju obavezu da rade sa osobama koje ugrožavaju osnovna ljudska prava i etiku.

- 7. Izbjegavati lično pogrešno predstavljanje, a u isto vrijeme poštovati otkrivanje granica.** Edukatori vršnjaka su ohrabreni da budu iskreni kada govore o vlastitim situacijama u kojima se nalaze, ali da znaju da nisu obavezni da dijele lična iskustva ili probleme.

Uputite edukatore vršnjaka da istinito odgovaraju na pitanja o svom ponašanju, ali da daju onoliko informacija koliko njima samima nije neugodno. Programi bi trebalo da javno prepoznaju činjenicu da edukatori vršnjaka (i njihova ponašanja) nisu savršeni. Više nego bezrizične primjere, edukatori vršnjaka trebaju predstavljati ozbiljnost u razmišljanju o riziku i »vlasništvu« sopstvenih ponašanja. Što više edukatori vršnjaka budu govorili o sebi, manje će vremena imati oni koji uče od njih da govore o sebi i da se preispituju. Najbolji odgovor koji edukatori vršnjaka mogu dati na pitanje o sopstvenom ponašanju je onaj koji je najiskreniji: »Ja nisam ovdje da govorim o sebi. Došao/la sam da vam pomognem da razmišljate o sebi!«

- 8. Osigurati ažurirane, ispravne i informacije bez predrasuda.** Program kroz obuku, nadzor, korištenje materijala i prezentaciju materijala, stavlja visoke prioritete na pružanje tačnih, najnovijih i informacija bez predrasuda.

Programima su potrebni mehanizmi na koje se mogu osloniti, a koji služe za širenje tačnih informacija o osoblju, edukatorima vršnjaka, oslanjajući se, gdje je to moguće, na vladine agencije, međunarodne organizacije, akademske institucije, konferencije i seminare. Potrebno je stvoriti atmosferu u kojoj se očekuje stalno učenje i u kojoj su materijali dati sa kritičkim osvrtom na naučnu tačnost. Izbjegavajte postojeće, zajedničke materijale, koji sadrže predrasude, pokazuju nejednakosti između spolova, te koji na druge načine promoviraju pozicije ili ciljeve koji nisu u saglasnosti sa vašim programom.

9. Budite svjesni ličnih ograničenja i kako ponašanja utiču na vršnjake. Edukatori vršnjaka, putem treninga i nadzora, dobivaju pomoć u razumijevanju sopstvenih profesionalnih i ličnih ograničenja i kako njihovo ponašanje može uticati na njihove vršnjake.

Obuka, zajedno sa stalnom komunikacijom i nadzorom, može pomoći edukatorima vršnjaka da razumiju svoja ograničenja i da se bolje nose sa izazovima sa kojima se mogu suočiti u svom radu. Mnogi edukatori vršnjaka, koji su uvidjeli svoje poteškoće i probleme, misle da moraju riješiti to što vide pred sobom, no njihove sposobnosti su prilično ograničene. Obučeni edukatori vršnjaka razumiju da je proces pomoći postepen i kumulativan, u kojem oni koji pomažu rade unutar ograničenja sopstvene kontrole; sve ostalo zavisi od osobe kojoj se pomaže ili od ostalih okolnosti. Edukatori vršnjaka trebaju stalnu emotivnu podršku kako bi razlučili između onoga šta mogu i šta ne mogu promijeniti.

10. Uzdržite se da ne iskoristavate nečiju poziciju prema vršnjacima ili programu edukacije vršnjaka. Edukatori vršnjaka, kroz obuku i nadzor, nauče da razumiju grupu i snagu dinamike, te da šire ciljeve programa uz uzdržavanje da ne koriste sopstvenu poziciju nauštrb ostalih.

Programi moraju biti spremni da reagiraju u slučaju edukatora vršnjaka koji su dobili osjećaj ponosa i snage, koji proizilazi iz njihovog uspjeha, kako bi izbjegli rizik od iskorištavanja nove pozicije, a posebno u odnosu sa mlađim vršnjacima. Sama grupa vršnjaka, sa čestim mogućnostima za diskusiju i nadzor, je najbolji čuvar od zloupotrebe moći.

Dodatak 1. Y-PEER: Kratak opis

Y-PEER znači Youth Peer Education Network (mreža mladih edukatora vršnjaka). To je inovativna, sveobuhvatna inicijativa učenja mladih od mladih, koju je prvu uveo UNFPA. Y-PEER je mreža od više od 200 organizacija i institucija koje okupljaju hiljade mladih osoba koje rade u širokom području adolescentskog seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Mreža, koja se konstantno širi, se trenutno sastoji od mladih iz Istočne Evrope, Centralne Azije, Srednjeg Istoka, Sjeverne Amerike i Istočne Afrike. Y-PEER mreže na državnom nivou su osmislili mladi ljudi za mlade ljude.

Y-PEER mreža je zasnovana na sastancima licem-u-lice i na elektroničkoj komunikaciji putem interaktivnog web sitea i državnih i međunarodnih listserva (engl. listserv – trademark za grupnu poštu). Ona također omogućava kurseve učenja na daljinu uz korištenje računara, te sponzorira godišnje seminare, kampanje i obuke na državnom i međunarodnom nivou.

Y-PEER je brzo i uspješno sredstvo za promoviranje učešća mladih u pitanjima seksualnog i reproduktivnog zdravlja, te u izgradnji partnerstava između mladih i odraslih, te u zagovaranju za:

- Strategije za razvoj mladih na državnom nivou
- Distribuciju informacija i širenje znanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju adolescenata
- Razmjenu naučenih lekcija između država i različitih kultura
- Standarde za praksu i unapređenje resursa za obuku edukatora vršnjaka
- Čvrstu osnovu za edukatore vršnjaka i trening trenera

Dodatak 2. Spisak učesnika na konsultacijama u Moskvi

Agne Bajoriniene, Oficir za vezu, UNFPA Litvanija
Aleksandar Bodiroža, Odjel za Arapske Države i Evropu, UNFPA
Jelena Čurčić, Y-PEER Srbija i Crna Gora
Charles Deutsch, Harvardski univerzitet, konsultant
Marta Divolova, UNFPA Bugarska
Dadashov Elgiz, Y-PEER Azerbejdžan
Ina Gjikondi, Y-PEER Albanija
Boris Glica, UNFPA Moldavija
Albana Gribo, UNFPA Albanija
Rachel Hand, UNFPA Kosovo
Tatyana Haplichnik, UNFPA Bjelorusija
Ramiz Huseynov, UNFPA Azerbejdžan
Ilze Jekabsone, Međugencijski koordinator, Latvija
Gulnara Kadyrkulova, UNFPA Kirgistan
Inese Kikule, UNDP Latvija
Atanas Kirjakovski, Y-PEER Makedonija
Olesya Kochkina, Y-PEER Rusija
Hally Mahler, Family Health International/YouthNet
Kadi Mand, UNFPA Estonia
Željka Mudrovčić, UNFPA Bosna i Hercegovina
Paul Nary, Family Health International
Daria Nikolić, Y-PEER Bosna i Hercegovina
Selen Ors, Y-PEER Turska
Anca Pascariu, Y-PEER Rumunija
Ann Pettigrew, Odjel za Arapske Države i Evropu, UNFPA
Ciptasari Prabawanti, Family Health International/Indonezija
Maryanne Pribila, Family Health International/YouthNet
Mario Rene, Odjel za Latinsku Ameriku i Karibe, UNFPA
Judy Senderowitz, konsultantica
Stela Serghuita, UNFPA Rumunija
Katy Shroff, Državni tim za podršku, UNFPA Bratislava
Siamphone Sirattanakoul, Vientaine Omladinski centar za zdravlje i razvoj,
Laos
Srđan Stakić, Odjel za tehničku podršku, UNFPA
Milena Stevanović, HERA, Makedonija
Gary Svenson, Family Health International/YouthNet
Irena Tarassenko, UNFPA Rusija
Robert Thomson, Državni tim za podršku, UNFPA Bratislava
Nino Tsereteli, Y-PEER Gruzija
Marian Urbina, Odjel za Latinsku Ameriku i Karibe, UNFPA
Marija Vasileva-Blazev, Family Health International/YouthNet
Alena Yemialyanava, Y-PEER Bjelorusija
Jelena Zajeganović-Jakovljević, UNICEF Srbija i Crna Gora
Robert Zielony, konsultant

Dodatak 3. Spisak resursa za edukaciju vršnjaka, sa objašnjenjima

Napomena: svi resursi su besplatni, osim gdje je to drugačije naznačeno.

1. Uputstva za edukaciju vršnjaka / učešće mladih

European Guidelines for Youth AIDS Peer Education

Svenson G, et al. (eds). European Commission, 1998
(Evropsko uputstvo za edukaciju mladih vršnjaka o AIDS-u)

Ova Europeer-ova (Evropska mreža edukacije vršnjaka) publikacija daje uputstvo za uspostavljanje, vođenje i procjenu projekata za edukaciju vršnjaka o AIDS-u za mlade osobe. Prva dva poglavlja istražuju koristi i ograničenja pristupa u edukaciji vršnjaka. Dostupna je na engleskom, francuskom, njemačkom, grčkom, italijanskom, portugalskom, španskom, švedskom i češkom jeziku. Online se može naći na <http://www.europeer.lu.se/index.1002---1.html>, a poštom naručiti na: Department of Child Health, Church Lane, Heavitree, Exeter EX2 5SQ, UK, ili putem e-maila: europeer@exeter.ac.uk

Guide to Implementing TAP (Teens for AIDS Prevention)

Advocates for Youth, drugo izdanje, 2002
(Vodič za provedbu TAP-a (Tinejdžeri za sprečavanje AIDS-a))

Ovaj vodič korak po korak ima za cilj da pomogne odraslima i tinejdžerima da izrade i provedbu program edukacije vršnjaka o prevenciji HIV/AIDS-a u školama i u zajednici. Tu se nalaze planovi za 17 sesija sa predloženim aktivnostima i opisima tekućih projekata. Online se može naći na <http://www.advocatesforyouth.org/publications/tap.htm>, ili naručiti poštom na: Advocates for Youth, 2000 M Street NW, Suite 750, Washington, DC 20036, USA

How to Create an Effective Peer Education Project: Guidelines for AIDS Prevention Projects

Family Health International, nd
(Kako napraviti uspješan projekat edukacije vršnjaka: Uputstvo za projekte prevencije AIDS-a)

Ovaj dokument daje praktična uputstva za planiranje i provedbu projekta edukacije vršnjaka, kao i razumijevanje o potencijalnim poteškoćama. Online se može naći na: <http://www.fhi.org/en/HIVAIDS/pub/guide/BCC+Handbooks/peereducation.htm>, ili naručite poštom na: Family Health International, Attn: Publications, P.O. Box 13950, Research Triangle Park, NC 27709, USA

Peer Approach in Adolescent Reproductive Health Education: Some Lessons Learned

UNESCO Asia and Pacific Bureau for Education, Thailand, 2003
(Vršnjački pristup u obrazovanju o reproduktivnom zdravlju adolescenata: neke od naučenih lekcija)

Ova brošura se fokusira na istraživanje o uticaju edukacije vršnjaka na promoviranje zdravog ponašanja među adolescentima, sažima iskustva sa terena i nudi uputstvo za omogućavanje donositeljima politika i onima koji provode programe da usvoje ili prilagode odgovarajuće strategije u sopstvenim okruženjima. Online se može naći na <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001305/130516e.pdf>

Peer Learning

Harey M. UK Youth, drugo izdanje, 2000, £11.00
(Učenje vršnjaka)

Peer Learning je popularan izvor, koji daje alate kojima se mogu obučavati mlade osobe u vođenju programa učenja vršnjaka. On nudi jasna uputstva i fleksibilnu strukturu, koja se može koristiti na različitim nivoima učešća mladih osoba u mnogim okruženjima. Pogodna je za rad sa velikim spektrom participativnih tema, kao što su kriminal, demokratija i državljanstvo. Peer Learning sadrži i pregled aktivnosti, planove sesija za regrutiranje i obuku, osnovne aktivnosti i aktivnosti za razvoj ključnih vještina, kao i ideje za nastavak rada. Može se koristiti u kombinaciji sa Yes Me! (Da, ja!), knjigom za edukatore vršnjaka (pogledati 3. Priručnici za trening, dalje na spisku). Online se može naručiti na: <http://www.ukyouth.org>, ili naručiti poštom na: UK Youth, Kirby House, 20-24 Kirby Street, London EC1N 8TS, UK

Peer to Peer: Youth Preventing HIV Infection Together

Advocates for Youth, 1993, US\$4.00

(Vršnjak vršnjaku: Mladi zajedno sprečavaju HIV infekciju)

Ova knjiga resursa za planere programa i mlade radnike obrazlaže razloge i istraživanje za pristup edukaciji vršnjaka za smanjenje rizika, sa fokusom na prevenciju HIV-a. On detaljno navodi uspješne modele programa edukacije vršnjaka. Online je dostupan na: <http://www.advocatesforyouth.org>

Peer, An In-Depth Look at Peer Helping, Planning, Implementation, and Administration

Tindall, JA. Accelerated Development, revidirano izdanje, 1994

(Vršnjak, sveobuhvatan pregled vršnjačke pomoći, planiranja, provedbe i administracije)

Ova knjiga se fokusira na savjetovanje vršnjaka i kako ono može uticati na neke od problema društva. Namijenjena je onima koji su odgovorni za planiranje, provedbu i administriranje programa pomoći vršnjacima. Dostupna je putem pošte na: Accelerated Development, 1900 Frost Road, Suite 101, Bristol, PA 19007-1598, USA

2. Istraživanja

2.1. Opće istraživanje

Peer Education and HIV/AIDS: Concepts, Uses, and Challenges

Joint United Nations Programme on HIV/AIDS, Best Practice Collection, 1999
(Edukacija vršnjaka i HIV/AIDS: koncepti, korištenje i izazovi)

Ova brošura obrađuje teoriju edukacije vršnjaka i predstavlja pregled literature i rezultate procjene potreba provedenih na Jamajci u aprilu/travnju 1999. godine. Dostupna je na engleskom, francuskom i španskom jeziku. Online se može naći na: <http://www.unaids.org>, narudžbe poštom na: UNAIDS, 20 Avenue Appia, CH 1211 Geneva 27, Switzerland, ili e-mailom na: unaids@unaids.org

Peer Potential: Making the Most of How Teens Influence Each Other

National Campaign to Prevent Teen Pregnancy, 1999, US\$15

(Potencijali vršnjaka: kako najbolje iskoristiti uticaj tinejdžera jednih na druge)

Tri istraživanja koja naglašavaju pozitivne rezultate uticaja vršnjaka u životima tinejdžera i upozoravaju na načine na koje uticaj vršnjaka može biti i štetan. Ovdje se također daju neke od važnih uputa za osobe koje rade na razvoju programa i za donositelje politika, kako bi se omogućilo ostvarivanje najveće koristi iz potencijala vršnjaka. Narudžbe putem e-maila: orders@teenpregnancy.org ili poštom na: The National Campaign to Prevent Teen Pregnancy, 1776 Massachusetts Avenue, NW, Suite 200, Washington, DC 20036, USA

Summary Booklet of Best Practices

Joint United Nations Programme on HIV/AIDS, 1999

(Almanah najboljih primjera iz prakse)

Ova brošura opisuje 18 projekata koji su namijenjeni mladim osobama.

Osnovni ciljevi su:

- promoviranje seksualnog zdravlja
- jačanje mladih osoba dajući im nove životne vještine
- smanjivanje rizika od HIV/AIDS infekcije
- sprečavanje rizika od nasilja, zlostavljanja i počinjanja bavljenom trgovinom seksualnih usluga
- izgradnja mreže podrške vršnjacima
- smanjivanje diskriminacije prema osobama koje žive sa HIV/AIDS-om
- pomoć mladim osobama u nastavku obrazovanja i osiguravanje dugoročne društvene i ekonomske sigurnosti za učesnike

Većina projekata se bavi edukacijom vršnjaka. Dostupno na engleskom i francuskom jeziku. Naručiti online na: <http://www.unaids.org>, poštom na: UNAIDS, 20 Avenue Appia, CH 1211 Geneva 27, Switzerland, ili e-mailom na: unaids@unaids.org

2.2. Programi praćenja i procjene za mlade osobe i sa njima

Learning to Live: Monitoring and Evaluating HIV/AIDS Programmes for Young People

Webb D, Elliott L. Save the Children, 2000, £12.95

(Učenje za življenje: Praćenje i procjena programa HIV/AIDS namijenjenih mladim osobama)

Ovo je praktičan vodič za razvoj, praćenje i procjenu praksi u programima koji se odnose na HIV/AIDS za mlade osobe, zasnovanim na iskustvima iz projekata širom svijeta. Fokusira se na nedavna saznanja o edukaciji vršnjaka, edukaciji u školama, davanju usluga na klinikama, dosegu posebno osjetljive djece i radu sa djecom koja su pod uticajem HIV/AIDS-a. Sažeta verzija na engleskom i portugalskom jeziku može se dobiti online na: <http://www.savethechildren.org.uk>, ili poštom: Save the Children, 1 St. John's Lane, London EC1M 4AR, UK

2.3. Alati za istraživanje

The Narrative Research Method – Studying Behaviour Patterns of Young People by Young People

World Health Organization, 1993, broj narudžbe 1930054, 8 Swiss francs/US\$7.20 (Metoda narativnog istraživanja – mlade osobe proučavaju načine ponašanja mladih osoba)

Ovaj alat za istraživanje se uveliko koristi za razumijevanje ponašanja, uključujući seksualna ponašanja, među mladim osobama u kontekstu njihovih kulturalnih okruženja. Osnovna grupa mladih osoba je okupljena s ciljem razvoja reprezentativne priče, koja oslikava ponašanje u njihovoj zajednici. Priča se zatim transformira u »upitnik«, koji se distribuira ostalim mladim osobama u okruženju u svrhu istraživanja. Rezultati ovakve participativne metodologije mogu biti korišteni za razvoj lokalnih ili nacionalnih planova aktivnosti za promoviranje zdravlja adolescenata i proizvoda sa informacijama o zdravlju, gdje članovi osnovne grupe mogu biti uključeni u proces kao facilitatori. Dostupno na engleskom, francuskom i španskom jeziku. Može se naći online na: <http://www.who.int>, ili naručiti e-mailom na: publications@who.org

3. Priručnici za obuku

3.1. Priručnici za obuku za edukaciju vršnjaka

The Crunch: Negotiating the Agenda with Young People. A Peer Education Training Manual

The Health Education Board for Scotland, 1997, £20

(Stisak: pregovaranje o agendi sa mladim osobama. Priručnik za obuku za edukaciju vršnjaka)

Ovaj priručnik opisuje kontekst u kojem se razvija edukacija vršnjaka, nudi teoretski okvir za podršku razvoju edukacije vršnjaka i daje praktična uputstva za dobar rad. Priručnik ilustrira teoriju i praksu, koristeći se primjerima edukacije iz oblasti droge, alkohola i duhana. Može se naručiti poštom na: Fast Forward, 4 Bernard Street, Edinburgh EH6 6PP, UK, ili e-mailom na: admin@fastforward.org.uk

Know the Score

UK Youth, 1999, £17.95

(Znati rezultat)

Obrazovanje o drogama predstavlja težište ovog materijala za edukaciju vršnjaka. Osmišljen je za korištenje kao pripremni program za edukatore vršnjaka, a ova publikacija obuhvata:

- savjete o prednostima i izazovima edukacije vršnjaka u sferi droga
- priručnike za obuku, koje je moguće fotokopirati i koristiti za obuku edukatora vršnjaka za droge
- aktivnosti koje edukatori vršnjaka mogu koristiti ili prilagoditi kako bi povećali svijest ostalih mladih osoba o korištenju droga
- različite načine za procjenu inicijativa edukacije vršnjaka o drogama
- studije slučaja o dva različita projekta edukacije vršnjaka o drogama

Dostupno online na: <http://www.ukyouth.org>, ili e-mailom na: UK Youth, Kirby House, 20-24 Kirby Street, London EC1N 8TS, UK

Peer Education: A Manual for Training Young People as Peer Educators

Book 1: Peer education: an introduction

Book 2: Training peer educators (15 training sessions in five modules)

Book 3: HIV/AIDS and sexuality (training sessions)

Murtagh B. National Youth Federation in association with the Health Promotion Unit, Ireland, 1996, Euro 13.00

(Edukacija vršnjaka: Priručnik za obuku mladih osoba za edukatore vršnjaka)

Knjiga 1: Edukacija vršnjaka: uvod

Knjiga 2: Obuka edukatora vršnjaka (15 sesija obuke u pet modula)

Knjiga 3: HIV/AIDS i seksualnost (sesije obuke)

Ova tri priručnika daju informacije, uputstva i modele za projekte edukacije vršnjaka unutar vaših servisa. Svi priručnici se zasnivaju na stvarnom iskustvu sa terena. Knjiga 1 je osmišljena tako da kvalificira koncepte edukacije vršnjaka i obuhvata uputstva za njenu procjenu. Knjiga 2 osigurava pet modula za korištenje u općoj pripremi i obuci potencijalnih edukatora vršnjaka. Knjiga 3 daje dva modula: jedan za obuku HIV/AIDS edukatora i jedan za pomoć da reflektiraju aspekte seksualnosti. Dostupna online na: <http://www.nyf.ie/>, ili naručiti poštom na: National Youth Federation, 20 Lower Dominick Street, Dublin 1, Ireland, ili mailom na: info@nyf.ie

Together We Can: Peer Educator's Handbook and Activity Kit

Jamaica Red Cross HIV/AIDS Peer Education Project, 1995

(Možemo zajedno: priručnik i set aktivnosti edukatora vršnjaka)

Ovaj priručnik je namijenjen tinejdžerima edukatorima vršnjaka koji rade na prevenciji HIV/AIDS-a i SPI. Obuhvata aktivnosti za upravljanje rizičnim situacijama, procjenu ličnih vrijednosti i razvoj vještina za korištenje kondoma. Dostupna online na: http://www.gysd.net/doc/resources/TWC_InstructorManual.pdf i http://www.gysd.net/doc/resources/TWC_ActivityKit.pdf, ili naručite e-mailom na: jrcs@mail.infochan.com

Yes Me!

UK Youth, 1996, £12.00

(Da, ja!)

Ovaj jednostavni program samostalnog razvoja omogućava edukatorima vršnjaka da steknu razumijevanja i vještine koje su im potrebne za vođenje grupa za učenje vršnjaka. »Da, ja!« je podijeljena u šest širih oblasti: početak, iniciranje drugih za razgovor, bavljenje zdravstvenim pitanjima, rad sa grupama, taktike planiranja i ozbiljno bavljenje poslom. Da, ja! sadrži 23 sesije za rad mladih osoba individualno ili u grupi. Popularan i dugotrajan naslov, Da, ja!, istražuje teme kao što su neverbalna komunikacija i grupna dinamika, te ohrabruje mlade osobe da projekte planiraju na sistematičan način i procjenjuju sopstvene kvalitete i vrline. Dostupan je online na: <http://www.ukyouth.org/resources>, ili e-mailom na: publications@ukyouth.org, ili poštom na: UK Youth, Kirby House, 20-24 Kirby Street, London EC1N 8TS, UK

Y-PEER: Peer Education Training of Trainers Manual

UNFPA and FHI/YouthNet, 2005

Ovo drugo izdanje izvornog Priručnika za trenere Y-PEER (2003. god.) je prošireno tako da obuhvata globalnu publiku sa dodatnim materijalima za učesnike i materijalima za obuku. Uključuje pregled konceptualnih pitanja, prijedlog za šestodnevni program rada, primjer jedne sesije edukacije vršnjaka o HIV/AIDS-u, 20 materijala za učesnike, te dodatak sa dopunskim materijalima (resursi, vježbe i ostalo). Dostupan online na: www.unfpa.org ili www.fhi.org/youthnet ili za dopunska pitanja na e-mail adresama: y-peer@unfpa.org i youthnetpubs@fhi.org

3.2. Ostali materijali za obuku

Action with Youth, HIV/AIDS and STDs: A Training Manual for Young People

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, second edition, 2000

(Aktivnosti sa mladima, HIV/AIDS i SPI: priručnik za obuku za mlade osobe)

Ovaj priručnik je namijenjen mladim vođama koje žele razviti programe promocije zdravlja u odnosu na HIV/AIDS, namijenjene mladim osobama. On obuhvata osnovne informacije o HIV/AIDS-u i uticaju epidemije, upute za planiranje programa, te ideje za obrazovne aktivnosti i projekte u zajednici. Dostupan je na engleskom, francuskom, španskom i arapskom jeziku. Možete ga naručiti online na: <http://www.ifrc.org/publicat/catalog/order.asp>, putem pošte na: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, PO Box 372, CH-1211 Geneva 19, Switzerland, ili e-mailom na: jeanine.guidera@ifrc.org

AIDS: Working with Young People

Aggleton P, Horsley C, Warwick I, et al. AVERT, 1993

(AIDS: raditi sa mladim osobama)

Ovaj priručnik za obuku namijenjen je za korištenje sa mladim osobama u dobi od 14 i više godina u omladinskim klubovima, na obukama i u školi. On obuhvata vježbe i igre koje se najavljuju uz tekst koji daje pregled medicinskih i društvenih uticaja AIDS-a, kao i savjet o edukaciji o HIV/AIDS-u. Dostupan je online na: <http://www.avert.org>

Exploring Healthy Sexuality

Jewitt, C. Family Planning Association UK, 1994

(Istraživanje zdrave seksualnosti)

Ovaj priručnik namijenjen je mladim radnicima koji imaju nešto malo obuke u seksualnoj edukaciji. Narudžbe putem pošte na: Family Planning Association UK, 2-12 Pentonville Road, London N1 9FP, UK

Games for Adolescent Reproductive Health. An International Handbook

Program for Appropriate Technology in Health, 2002

(Igre za reproduktivno zdravlje adolescenata. Međunarodni priručnik)

Ovaj priručnik doprinosi mašti edukatora savjetima o tome kako početi; sa 45 igara koje su zabavne, jednostavne i obrazovne; sa uputstvima kako kreirati vlastite igre; te spremnim setom karata. Dostupan online na: <http://www.path.org/publications/pub.php?id=676>

Gender or Sex, Who Cares?

de Bruyn M, France N. IPAS and HD Network, 2001
(Gender ili spol, koga je briga?)

Ovaj set resursa, koji obuhvata priručnik, karte za plan rada i folije za grafoskop / materijale za učesnike; daje uvod u temu gendera i seksualnog i reproduktivnog zdravlja (SRZ). Dostupan online na: http://www.synergyaids.com/documents/3858_060602_GenderBook.pdf

It's Only Right. A Practical Guide to Learning about the Convention of the Rights of the Child

United Nations Children's Fund, 1993

(Jedino ispravno. Praktično uputstvo za učenje o Konvenciji prava djeteta)

Ovo uputstvo namijenjeno je mladim vođama grupa i nastavnicima koji rade sa mladima u dobi od 13 godina i više. Nudi spektar aktivnosti koje će djeci pomoći da se upoznaju sa svojim pravima i da planiraju aktivnosti u vezi sa pitanjima prava. Dostupan je online na: http://www.unicef.org/teachers/protection/only_right.htm

Life Planning Education: A Youth Development Program

Advocates for Youth, 1995, US\$60

(Edukacija iz planiranja života: program razvoja mladih)

Ovo je set obuke sa interaktivnim vježbama o edukaciji iz oblasti seksualnosti / životnih vještina za mlade osobe u dobi od 13 do 18 godina. Osmišljen je za korištenje u školama i ostalim sredinama za mlade. Dostupan je online na: <http://www.advocatesforyouth.org/publications/lpe/> ili poštom na: Advocates for Youth, 2000 M Street NW, Suite 750, Washington, DC 20036, USA

A Participatory Handbook for Youth Drug Prevention Programs: A Guide for Development and Improvement

U.N. Office on Drugs and Crime and The Global Youth Network, 2002

(Participativni priručnik za programe prevencije droge među mladima: vodič za razvoj i poboljšanje)

Ovaj alat za grupe mladih namijenjen je identifikaciji pitanja koja se odnose na korištenje supstanci. Dostupan je na engleskom, kineskom, francuskom, španskom, ruskom i arapskom jeziku. Dostupan online na: http://www.unodc.org/youthnet/youthnet_youth_drugs.html

Primary Prevention of Substance Abuse: A Facilitator Guide

World Health Organization and the U.N. Office on Drugs and Crime, 2000
(Primarna prevencija korištenja supstanci: uputstvo za facilitatore)

Dostupan je online na: http://www.who.int/substance_abuse/activities/global_initiative/en/primary_prevention_guide_17.pdf

Project H–Working with Young Men to Promote Health and Gender Equity

Instituto Promundo, 2002.

(Projekt H-rad sa mladim muškarcima na promoviranju zdravlja i jednakosti spolova)

Ovaj priručnik obuhvata pet tema: seksualnost i reproduktivno zdravlje; očinstvo i njega; nasilje za mirnu koegzistenciju; razlozi i emocije; te prevencija i život sa HIV/AIDS-om. Svaka tema sadrži teorijski dio i seriju participativnih aktivnosti, kojima se facilira grupni rad sa mladim muškarcima u dobi od 15 do 24 godine. Dostupan je na portugalskom, engleskom i španskom jeziku, online na: <http://www.promundo.org.br/controlPanel/materia/view/103> ili e-mailom na: promundo@promundo.org.br

Right Directions: A Peer Education Resource on the UN Convention of the Rights of the Child

Save the Children in association with The Guides Association, UK, 1999, £4.99

(Pravi smjer: resursi za edukaciju vršnjaka o temi UN-ove Konvencije o pravima djeteta)

Ovaj vodič pomaže mladim osobama da razmišljaju o svojim pravima kroz spektar zabavnih i dinamičnih aktivnosti, koje se bave temom UN-ove Konvencije o pravima djeteta. Ovih 40 aktivnosti obuhvata široki spektar važnih pitanja sa kojima se susreću mladi, kao što su nasilništvo, diskriminacija, siromaštvo, beskućništvo, zdravlje i samostalno izražavanje. Dostupan je online na: <http://www.savethechildren.org.uk>

Working with Street Children. A Training Package on Substance Use and Sexual and Reproductive Health, Including HIV/AIDS and STDs

World Health Organization, 2000, order no. WHO/MDS/MDP/00.14

(Rad sa djecom sa ulice. Set obuke o korištenju supstanci i seksualnom i reproduktivnom zdravlju, uključujući HIV/AIDS i SPI)

Ovaj sveobuhvatni set obuke je izrađen za ulične edukatore (kao i za ostale koji su uključeni u programe namijenjene djeci sa ulice), te sadrži dva dijela:

- Deset tening modula daju informacije o problemima sa kojima se djeca sa ulice suočavaju, kao i informacije o osnovnim vještinama i znanjima koje bi trebalo da imaju edukatori kako bi bili u mogućnosti da rade u dinamičnom okruženju ulice..
- Savjeti za trenere, priručnik koji pruža ideje o tome kako se može dati poduka, uključuje informacije o odabranim temama i daje mogućnosti koje mogu pomoći treneru ili edukatoru u prilagođavanju lokalnih potreba i resursa. Dostupan je online na: http://www.who.int/substance_abuse/activities/street_children/en/ ili e-mailom na: publications@who.org

Young People and Substance Use: A Manual

Monteiro M. (ed.). WHO and Mentor Foundation, 1999, order no. 1930151, 30 Swiss francs/US\$27

(Mlade osobe i korištenje supstanci: priručnik)

Ovaj jednostavni priručnik pomaže zdravstvenim radnicima koji nisu dobili značajnu obuku ili nemaju sofisticirane resurse da sačine obrazovne materijale.

Posebna pažnja data je potrebama djece sa ulice. Priručnik ilustrira mnoge načine kako uključiti mlade osobe u dizajniranje, korištenje, distribuciju i evaluaciju obrazovnih materijala. Narudžbe e-mailom na: publications@who.org

100 Ways to Energise Groups: Games to Use in Workshops, Meetings and the Community

The International HIV/AIDS Alliance, 2002

(100 načina kako podići energiju u grupi: igre za korištenje na seminarima, sastancima i u zajednici)

Ovo je zbornik vježbi za podizanje nivoa energije (energisers), otvaranje grupe (icebreakers) i igara koje svako može koristiti u radu sa grupama na seminarima, sastancima ili u zajednici. Dostupan je na engleskom, francuskom i španskom jeziku i može se naručiti online na: <http://www.aidsalliance.org/sw7452.asp>

3.3. Priručnici za obuku za savjetovanje (ne isključivo za savjetovanje vršnjaka)

Counselling Skills Training in Adolescent Sexuality and Reproductive Health. A Facilitator's Guide

World Health Organization, revised edition 2001

(Obuka za vještine savjetovanja u oblasti seksualnosti i reproduktivnog zdravlja adolescenata. Vodič za facilitatore)

Ovaj vodič je osmišljen tako da pomogne facilitatorima da provedu petodnevnu obuku za vještine savjetovanja u oblasti seksualnosti i reproduktivnog zdravlja adolescenata. Obuka, koja je opisana u vodiču, kombinira osnovne informacije o seksualnosti, reproduktivnom zdravlju, te principe savjetovanja koje nema karakter davanja uputa, uz obuku za posebne vještine međuljudske komunikacije. Dostupan je online na: http://www.who.int/child-adolescent-health/New_Publications/ADH/WHO_ADH_93.3.pdf ili e-mailom na: cah@who.int

4. Resursni vodič

Annotated Bibliography about Youth AIDS Peer Education in Europe

Svenson G, et al. (eds). European Commission, 1998

(Bibliografija o edukaciji vršnjaka u oblasti AIDS-a u Evropi, sa objašnjenjima)

Dostupna online na: <http://webnews.textalk.com/europeer.youth/>, poštom na adresu: Department of Child Health, Church Lane, Heavitree, Exeter EX2 5SQ, UK, ili e-mailom na: europeer@exeter.ac.uk

Resource Guide for Sex Educators: Basic Resources That Every Sex Educator Needs to Know About

Huberman B. Advocates for Youth, 2002, US\$10

(Resursni vodič za edukatore iz oblasti seksualnih odnosa: osnovni resursi koje svaki edukator iz oblasti seksualnih odnosa treba znati)

Dostupan na: <http://www.advocatesforyouth.org/publications/ResourceGuide.pdf>

5. Ostali resursi

Hettema J, Steele J, Miller WR. Motivational interviewing. Annual Review of Clinical Psychology 2005;1:91-111.

LeFevre DN. New Games for the Whole Family. New York: Perigee Books, 1988.

Miller WR, Rollnick S. Motivational Interviewing: Preparing People for Change (drugo izdanje). New York: Guilford Press, 2002.

New Games Foundation. The New Games Book. Pella, IA: Main Street Books, 1976; New Games Foundation. More New Games. Pella, IA: Main Street Books, 2001.

Rollnick S, Miller WR. What is motivational interviewing? Behavioural and Cognitive Psychotherapy 1995;23:325-34.

Selverstone R. Training Guide for Mental Health Professionals. New York: Sex Information and Education Council for the United States (SIECUS), nd.

6. Žurnali

Xcellent. The journal of peer education in Scotland

Published by Fast Forward Positive Lifestyles Ltd., subscription: £10 per year (Odlično. Žurnal za edukatore vršnjaka u Škotskoj)

Ovaj žurnal, koji se izdaje tri puta godišnje, promovira razvoj edukacije vršnjaka u polju zdravstva, razmjenjuje informacije o dobrim primjerima iz prakse, omogućava forum za vođenje debate, te objavljuje korisne resurse i buduće događaje, kao što su obuke i mogućnosti umrežavanja. Narudžbe na adresu: Fast Forward Positive Lifestyles Ltd., 4 Bernard Street, Edinburgh EH6 6PP, UK ili na e-mail: admin@fastforward.org.uk

7. Korisne web stranice

<http://www.advocatesforyouth.org/>

Advocates for Youth se bave pitanjima seksualnog i reproduktivnog zdravlja mladih osoba na međunarodnom nivou i pružaju informacije, obuku i stratešku pomoć organizacijama za mlade, donositeljima politika, mladim aktivistima i medijima.

<http://www.avert.org>

AVERT je međunarodna dobrotvorna organizacija za HIV/AIDS sa korisnim statističkim podacima, informacijama za mlade, novostima, ažuriranim informacijama i resursima o homoseksualnosti.

<http://www.europeer.lu.se/index.1002--1.html>

Europeer je resursni centar Lundškog univerziteta i Evropske unije, namijenjen edukatorima vršnjaka u Zapadnoj Evropi. Fokusira se na zdravlje, razvoj i jačanje mladih osoba.

<http://www.fhi.org>

Family Health International radi na unapređenju reproduktivnog i porodičnog zdravlja širom svijeta, putem biomedicinskih i istraživanja na polju društvenih nauka, inovativnim intervencijama u zdravstvu, obukom i programima informiranja.

<http://www.goaskalice.columbia.edu>

Columbia University sponzorira obrazovni program putem internet stranice o edukaciji o zdravlju, koja je zabavna, obrazovna i jednostavna za korištenje za mlade.

<http://www.hsph.harvard.edu/peereducation>

Ova stranica sadrži resurse za edukaciju vršnjaka, uključujući alate za obuku, standarde i planove za lekcije, koji su izrađeni tokom projekta između Škole za javno zdravstvo Harvardskog univerziteta i različitih vladnih agencija iz Južne Afrike. Sastoji se od serije od šest tomova, Rutanang: Standardi za praksu za edukaciju vršnjaka o HIV/AIDS-u u Južnoj Africi, od Charles Deutsch i Sharlene Swartz.

<http://www.ippf.org>

International Planned Parenthood Federation (IPPF) je najveća dobrovoljna organizacija koja se bavi pitanjima seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Ona nastoji promovirati i uspostaviti prava žena i muškaraca da slobodno odlučuju o broju i starosnim razlikama svoje djece, te pravu na najveći mogući nivo seksualnog i reproduktivnog zdravlja.

<http://www.iwannaknow.org>

Ovo je stranica American Social Health Association sa informacijama o seksualnom zdravlju za mlade osobe.

<http://www.savethechildren.org.uk>

Save the Children je vodeća britanska dobrotvorna organizacija, koja radi na stvaranju boljeg svijeta za djecu. Radi u 70 država i pomaže djeci u najsiriomajšnim dijelovima svijeta.

<http://www.siecus.org>

The Sexuality Information i Education Council of the United States (SIECUS) promoviraju sveobuhvatno seksualno obrazovanje i zagovaraju prava pojedinaca da donesu odgovorne odluke u vezi sa svojom seksualnom aktivnošću.

<http://www.teenwire.com>

Stranica Planned Parenthood o seksualnom obrazovanju obuhvata veći broj članaka koje su napisale mlade osobe i koje su njima namijenjene

<http://www.unaids.org>

Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS) obuhvata nastojanja i sredstva osam sistemskih organizacija Ujedinjenih naroda, s ciljem pomoći u prevenciji novih HIV infekcija, brige za one koji su već inficirani i ublažavanja uticaja HIV/AIDS epidemije.

<http://www.unfpa.org>

The United Nations Population Fund (UNFPA) podržava zemlje u razvoju, na njihov zahtjev, u unapređivanju pristupa servisima za reproduktivno zdravlje i njihovog kvaliteta, a posebno onima koji se odnose na planiranje porodice, sigurno majčinstvo i prevenciju SPI, uključujući i HIV/AIDS.

<http://www.unicef.org>

The United Nations Children's Fund (UNICEF) radi sa partnerima širom svijeta na promoviranju prepoznavanja i ostvarivanja ljudskih prava djeteta. Unutar njihovog sajta, otiđite na <http://www.unicef.org/programme/lifeskills.html>, gdje ćete naći sveobuhvatne informacije o edukaciji o životnim vještinama.

<http://www.unodc.org/youthnet>

The Global Youth Network je inicijativa međunarodnog Drug Control Programme of the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). The Global Youth Network namjerava uvećati uključenje mladih u razvoj politika za prevenciju korištenja narkotika i srodnih programa.

<http://www.youthclubs.org.uk>

Ova britanska mreža podržava i razvija visokokvalitetan rad i obrazovne mogućnosti za sve mlade osobe.

<http://www.youthhiv.org/>

YouthHIV, projekat unutar Advocates for Youth, pruža web stranicu koju su napravile mlade osobe koje su HIV pozitivne i koja je namijenjena HIV pozitivnim mladim osobama i HIV edukatorima vršnjaka. Svrha joj je da obezbijedi sigurnu i uspješnu web stranicu, koja daje informacije o seksualnom i mentalnom zdravlju, kao i pomoć u zajednici, mogućnosti za zagovaranje, sredstva i reference, te online edukaciju vršnjaka.

